Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

Department of Theological Studies Master in Theological Studies

2020-10

þÿ ¤ ¿ ¼ Å Ã Ä ® Á ¹ ¿ Ä · Â µ ¾ ¿ ¼ ¿ » ¿ ³ ®

þÿ º ± ½ ¿ ½ ¹ º Ì ´ ¯ º ± ¹ ¿

þÿ ¡ ± À Ä ¬ º · Â , • ¼ ¼ ± ½ ¿ Å ® »

þÿ Á Ì ³ Á ± ¼ ¼ ± ˜ µ ¿ » ¿ ³ ¹ º Î ½ £ À ¿ Å ´ Î ½ , £ Ç ¿ » ® • À ¹ Ã Ä · ¼ Î ½ ¥ ³ µ ¯ ± Â , ± ½ µ À ¹ Ã Ä ® ¼ ¹

http://hdl.handle.net/11728/11649

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Μεταπτυχιακή Εργασία

π. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΑΠΤΑΚΗΣ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2020

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Θεολογική Σχολή στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

π. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΑΠΤΑΚΗΣ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2020

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © π. Εμμανουήλ Ραπτάκης Πρεσβύτερος, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: π. Εμμανουήλ Ραπτάκης Πρεσβύτερος

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Το μυστήριο της Εξομολογήσεως και Κανονικό Δίκαιο

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις …… από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Μητροπολίτης Ιλίου, Αχαρνών και Πετρουπόλεως Αθηναγόρας

Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ποιμαντική καθοδήγηση του ανθρώπου στη σύγχρονη κοινωνία προϋποθέτει τη θεμελίωση των θεόπνευστων αρχών και μεθόδων της ορθόδοξου εκκλησίας. Η θεμελίωση αυτή γίνεται μέσα από την εκκλησιαστική διακονία και την ποιμαντική.

Σπουδαία συμβολή της ποιμαντικής διακονίας το Κανονικό Δίκαιο, το οποίο μέσα από τους Ιερούς κανόνες, παράγει ποιμαντικό έργο και τη θεολογία της Εκκλησίας. Οι Ιεροί Κανόνες εξαιτίας του θεολογικού τους χαρακτήρα είναι αμετάβλητοι, καθώς εκφράζουν μέσα στα χρόνια την αιώνια αλήθεια και την ουσία της Εκκλησίας.

Η εργασία που σας παρατίθεται παρουσιάζει το θέμα της εξομολογήσεως μέσα από το Κανονικό Δίκαιο. Κάνει μία αναφορά στο τι είναι αμαρτία, μετάνοια, αναφέρεται σε θέματα ψυχολογίας και σύγκρουσης με τον εαυτό μας κατά τη διάρκεια της αρνήσεως της αμαρτίας και καταλήγει στο τι είναι Κανονικό Δίκαιο και επιτίμια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Σελίδα εγκυρότητας.....ii

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ……..iii

Περιεχόμενα …….iv

ΠΕΡΙΛΗΨΗ …… 1

ABSTRACT……. 2

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ……..... 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο……...4

1.1 Τι είναι αμαρτία ……..4

1.2.Τα τρία βασικά είδη «αμαρτίας» ……..5

1.3. Το σύμπλεγμα του «αποδιοπομπαίου τράγου» ……7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο……8

2.1. Ο άσωτος υιός ……8

2.2. Τι είναι μετάνοια ……..11

2.3. Τα στάδια της μετάνοιας ……..14

2.4. Τα δάκρυα της μετάνοιας ……..17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο……20

3. Εξομολόγηση …… 20

3.1.Η ανάγκη του μυστηρίου ……..22

3.2.Σύσταση του μυστηρίου …….23

3.3. Η μετάνοια και η εξομολόγηση στην Π α λ α ι ά Διαθήκη …….25

3.4. Η μεταδιδόμενη χάρη …….26

3.5. Η τάξη των μετανοούντων των πρώτων αιώνων ……....27

3.6. Το έργο της πνευματικής πατρότητας και οι λειτουργοί του ……..28

3.7 Το μυστήριο της εξομολογήσεως …… …..31

3.8. Η ζωή μετά την εξομολόγηση ……34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο…… ...35

4.1.Η έννοια του πνευματικού πατέρα ……35

4.2. Ειδικές προϋποθέσεις πνευματικής πατρότητας ……....39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο……..44

5.1. Τι είναι Κανονικό Δίκαιο ……....44

5.2. Η φύση και ο χαρακτήρας της αμαρτίας κατά τους Ιερούς Κανόνες ……...46

5.3. Η ποιμαντική καθοδήγηση για την ίαση του αμαρτωλού ……...48

5.4. Τα επιτίμια και ο θεραπευτικός τους χαρακτήρας ……49

5.5 Το μυστήριο της εξομολογήσεως και το Κανονικό Δίκαιο……. 51

Συμπεράσματα ……56

Επίλογος …….. 59

ΠΗΓΕΣ……...…….....60

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ …….....61

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αναδεικνύει τη σχέση μεταξύ του Ιερού Μυστηρίου της Εξομολογήσεως και του Κανονικού Δικαίου, καταδεικνύει έτσι στην ειδικότητά της τη σχέση μεταξύ της Ποιμαντικής Διακονίας της Εκκλησίας ως έμπρακτα βιωμένης εφαρμογής του Ευαγγελίου και των Ιερών Κανόνων που ως κανονιστικό πλέγμα συνιστούν το Νόμο της. Η σχέση αυτή είναι πρωτίστως διαλεκτική και αλληλοσυμπληρούμενη αλλά ουδέποτε αμοιβαίου αποκλεισμού ή υπεροχής του ενός πεδίου επί του άλλου: δεν νοείται αυτόνομη άσκηση της ποιμαντικής, χωρίς τη συνύπαρξη της με το Νόμο. Η ανάλυση της σχέσης αυτής διέρχεται μέσα από την εννοιολογική προσέγγιση της αμαρτίας, την επεξήγηση και διαβαθμισμένη ταξινόμησή της ανάλογα με τη βαρύτητα αυτής, σε αμαρτίες κατά περίπτωση θανάσιμες, μη θανάσιμες και αμαρτίες του μη καλού για να καταλήξει στις πνευματικές επιπτώσεις της αποτυχίας αυτής. Στο σημείο αυτό παρεισάγεται η λυτρωτική συμβολή της μετάνοιας δια του Μυστηρίου της Εξομολογήσεως, ως έργο της Θείας Χάριτος, εξειδικεύεται η ανάγκη αυτού, αποτυπώνονται τα στάδια της μετανοίας και ο αληθινός ρόλος του πραγματικού Πνευματικού πατρός ως Εξομολόγου, που διαπιστώνοντας την νομοθετική παράβαση του Ιερού Κανόνα αποκαθιστά την πνευματική τάξη δια της πρόσκλησης σε Μετάνοια κι Εξομολόγηση και την επιβολή ή μη της επιτιμίας. Έτσι, ολοκληρώνεται η εργασία καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως το Μυστήριο της Εξομολόγησης ως συνισταμένης της παράβασης, της ποινής και της αποκατάστασης οδηγεί στην λύτρωση και την πνευματική αναβάπτιση του προσώπου και την επανένωση του ανθρώπου με το Θεό, αποκαθιστώντας την διαταραχθείσα αυτή σχέση αγάπης.-

ABSTRACT

The pastoral ministry of the Church is founded through the Holy Canons, as they constitute the law of the Church. The relationship between Pastoral and Sacred Canons is not always properly approached. This results in us being led to the autonomous practice of Pastoralism, without the coexistence of the Sacred Canons. This phenomenon is due to the misconception of people, who have nothing to do with the Holy Fathers of the Church, about their teaching as they derive it from the Old and New Testaments.

In order to understand the correct relationship between Law and Gospel, Law and Grace, Old and New Testament, the character and mission of the teaching of the Church, there must be a substantial understanding of the theology of the Bible.

The theology of the Bible is always the basis, the starting point and the criterion of the Church, as it has managed in a unique way to capture the revelation of the will and actions of the Triune God, for the salvation of the world. The Holy Tradition, with its only infallible interpretation of the Bible, is not capable of substituting the Bible on its own, because it is as necessary as it is.

The Law is a gift from God to His people. The word Torah has the meaning of law or legislative code. It means teaching, the teaching of the Word of God to His people, through the priests and the prophets.

The Torah Law of the Old Testament does not mean a legal relationship between God and His people, but also reveals the existence of a patriarchal relationship with society. God, as a "good shepherd", renews his legislation to the people through a new code, whenever necessary.

From the above it becomes clear the pastoral-pedagogical character of the Law in the Old Testament. This mission of the Law is also mentioned by the divine liturgy of St. Basil, with the epigram phrase "Law of Idos in help".

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ποιμαντική διακονία της Εκκλησίας θεμελιώνεται μέσω των Ιερών Κανόνων, καθώς εκείνοι συνιστούν το νόμο της Εκκλησίας. Η σχέση της Ποιμαντικής και των Ιερών Κανόνων δεν προσεγγίζεται πάντα σωστά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στην αυτόνομη άσκηση της Ποιμαντικής, χωρίς τη συνύπαρξη τον Ιερών Κανόνων. Αυτό το φαινόμενο οφείλεται στη λανθασμένη αντίληψη των ανθρώπων, που δεν έχουν σχέση με τους άγιους Πατέρες της Εκκλησίας, για τη διδασκαλίατουςόπως την αντλούν απότην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Για να γίνει κατανοητή η σωστή σχέση Νόμου και Ευαγγελίου, Νόμου και Χάριτος, Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, ο χαρακτήρας και η αποστολή της διδαχής της Εκκλησίας θα πρέπει να υπάρξει η ουσιαστική κατανόηση της θεολογίας της Αγίας Γραφής.

Η θεολογία της Αγίας Γραφής αποτελεί πάντοτε τη βάση, την αφετηρία και το κριτήριο της Εκκλησίας, καθώς έχει καταφέρει με μοναδικό τρόπο να αποτυπωθεί η αποκάλυψη του θελήματος και των ενεργειών του Τριαδικού Θεού, για την σωτηρία του κόσμου. Η ιερά Παράδοση με τη μοναδική αλάθητη ερμηνεία της Αγίας Γραφής, δεν είναι ικανή από μόνη της να υποκαταστήσει την Αγία Γραφή, γιατί είναι τόσο αναγκαία όσο και εκείνη.

Ο Νόμος αποτελεί δώρο του Θεού προς τον λαό Του. Η λέξη Torah έχει τη σημασία του νόμου ή του νομοθετικού κώδικα. Σημαίνει την διδασκαλία, τη διδαχή του Λόγου του Θεού προς τον λαό Του, μέσω των ιερέων και τον προφητών.

Ο Νόμος Torah της Παλαιάς Διαθήκης δεν σημαίνει μία δικανική σχέση μεταξύ Θεού και του λαού Του, αλλά και αποκαλύπτει την ύπαρξη μιας σχέσης Πατρικής με την κοινωνία. Ο Θεός ως «καλός ποιμήν», ανανεώνει τη νομοθεσία του προς το λαό μέσω νέου κώδικα, όποτε αυτό χρειαστεί.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφής ο ποιμαντικός – παιδαγωγικός χαρακτήρας του Νόμου στην Παλαιά Διαθήκη. Αυτή την αποστολή του Νόμου μνημονεύει και η θεία λειτουργία του Μ. Βασιλείου, με την επιγραμματική φράση «Νόμον ἔδωκας εἰς βοήθειαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1 Τι είναι αμαρτία

Ως «αμαρτία», ορίζεται «**Ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἀποτυχία**» που σημαίνει, δηλαδή, την αποτυχία να πράξουμε το σωστό, το καλό και αγαθό. Ο όρος «αμαρτάνω» αν αναλυθεί βάσει της ερμηνείας τουστην αρχαία ελληνική γλώσσα έχει την έννοια του «**αστοχώ, αποτυγχάνω**», χάνω δηλαδή τον στόχο μου και έτσι επέρχεται η αστοχία, η αποτυχία. Στόχος του ανθρώπου είναι το «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν», έχοντας ως απώτερο στόχο να φτάσει στη θέωση. Η αμαρτία,λοιπόν, δηλώνει την αποτυχία του ανθρώπου να φτάσει τον στόχο του και με την λάθος επιλογή του, αντί για ζωή να γνωρίσει το θάνατο. Ο άνθρωποςπλάστηκε κατ' εικόνα Του, έτσι ώστε να οδηγηθεί ελεύθερα στο καθ' ομοίωσιν. Η έννοια της κατ' εικόνα συνιστά τη βάση για να του μοιάσει ο άνθρωπος και το καθ' ομοίωσιν, είναι η επίτευξη αυτού του στόχου, να γίνουμε,δηλαδή, όμοιοι με τον Θεό κατά χάριν.

Είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί σε αυτό το σημείο ότι η «αμαρτία» συνδέεται με το «θάνατο»[1], ενώ αντίθετα ο Χριστός εξασφαλίζει τη ζωή[2]. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που οι πατέρες της Εκκλησίας την θεωρούν την αμαρτία ως ασθένεια που οφείλει το ποίμνιο να καταπολεμήσει και να θεραπεύσει, όχι μόνο ως ζήτημα ηθικής που θα δημιουργήσει μια «καλύτερη» κοινωνία ή ανθρώπους θα φέρονται «καθώς πρέπει» . Ο Χριστός κατανοεί την ασθένειά μας, ότι δηλαδή παρά την προσπάθεια που θα καταβληθεί το άτομο θα παρεκκλίνει από το βασικό του στόχο, για το λόγο αυτό έχει ανοιχτή την αγκαλιά του, και δεν αρνείται να δεχτεί τον άνθρωπο και πάλι στο σώμα του και αποκαθιστώντας τον πλήρως, τελικά, μέσω του μυστηρίου της μετάνοιας (εξομολόγηση). Αυτή είναι και η αιτία που η μετάνοια αποκαλείται και δεύτερο βάπτισμα από τους πατέρες της Εκκλησίας.

Η αμαρτία όμως ως έννοιαάρχισε να υφίσταται από τα χρόνια της Παλαιάς Διαθήκης. Παραδείγματος χάριν, στην Παλιά Διαθήκη, υπάρχουν αμαρτίες των οποίων η τιμωρία είναιο θάνατο. Όμως, η πλειονότητα των αμαρτιών μπορεί να συγχωρεθεί με προσφορά θυσίας.Με το πέρασμα των χρόνων, στην Καινή Διαθήκη η συγχώρεση των αμαρτιών είναι ζήτημα που επιλύει η πίστη και η μετάνοια.

[1]Ιακ. 1,15
[2]Ρωμ 6,22-23

Προκειμένου να συγχωρεθεί η αμαρτία συγχωρείται ο αμαρτωλός οφείλει να αναγνωρίσει , να εξομολογηθεί , και να μετανοήσει για τις αμαρτίες του ως μέρος της πίστης του στον Χριστό. Ο αμαρτωλός οφείλει να προχωρήσει στην εξομολόγηση των αμαρτιών του στο Θεό καθώς η σχέση που διατηρεί μαζί του είναι διαρκής. Στην διαρκή αυτή σχέση περιλαμβάνεται επίσηςη ευχαριστία προς το Θεό. Άλλωστε το άτομο που έχει υποπέσει σε αμαρτίες δεν μπορεί να έχει ποτέ ευάρεστη σχέση με το Θεό. Αντίθετα, όταν το άτομο ακολουθεί μια πορεία προς τη σωτηρία, ένα άτομο συγχωρείται, έρχεται σε σχέση με το Χριστό η οποία διαρκεί για πάντα. Χαρακτηριστικά στην Προς Ρωμαίους Επιστολή υπάρχει η αναφορά ότι αν ένα άτομο μετανοήσει για τις αμαρτίες του, τότε μπορεί να κληρονομήσει την σωτηρία[3]. Βάσει της έννοιας που αποδίδει το Προπατορικό αμάρτημα στην αμαρτία, η τελευταία εισήλθε στον κόσμο ξεκινώντας με την αμαρτία του Αδάμ και της Εύας στον Κήπο της Εδέμ. Έκτοτε, οι άνθρωποι είναι αναγκασμένοι ζουν με τις συνέπειες που επέφερε εκείνη η πρώτη αμαρτία.Στον Ρωμαιοκαθολικό Χριστιανισμό οι αμαρτίες κατηγοριοποιούνται ανάλογα με τη βαρύτητα τους σε σοβαρές οι οποίες ανήκουν στην κατηγορία των θανάσιμων αμαρτιών, και σε λιγότερο σοβαρές που κατηγοριοποιούνται ως συγχωρητέες αμαρτίες. Αν ένα άτομο υποπέσει στις πρώτες τότε χάνει τη δυνατότητα να μετέχει της σωτηρίας εκτός αν ο αμαρτωλός μετανοήσει. Για την επανόρθωση των δεύτερων χρειάζεται το άτομο να προβεί σε κάποιου είδους πράξη ποινής (κανόνας) στην Γη ή στο Καθαρτήριο.

1.2.Τα τρία βασικά είδη «αμαρτίας»

Η ακριβής ταξινόμηση των αμαρτιών δεν είναι δυνατή, αλλά και ούτε και κάποια αμαρτία είναι ίδια με μια άλλη. Άλλωστε και κάθε προσωπικότητα διαφέρει από τις άλλες. Αλλά προκειμένου να γίνει κατανοητή μια βασική κατηγοριοποίηση που γίνεται οφείλουμε να ανατρέξουμε στουςΑγίους της Εκκλησίας μας, οι οποίοι συχνά προβαίνουν σε τρεις διαφορετικές διακρίσεις μεταξύ των αμαρτιών, ανάλογα με τον κάθε άνθρωπο.

1. Οι θανάσιμες αμαρτίες: Οι αμαρτίες αυτές, είναι οι αμαρτίες πραγματοποιούνται μέσω του έργου. Τα άτομα που υποπέφτουν σε αυτές είναι

[3] Ρωμ.

αδιάφορα προς τον Θεό. Επίσης, σε αυτές θεωρείται ότι υποπέφτουν όσοι βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της κάθαρσης, δηλαδή στα πολύ πρώτα στάδια της Χριστιανικής ζωής. Τα άτομα αυτάκυριαρχούνται από τα πάθη τους και δεν εμφορούνται από το φωτισμό του Αγίου Πνεύματος. Τα άτομα αυτά φέρονται και κατευθύνονται στη ζωή τους, με βάση τις σαρκικές και ψυχικέςκατώτερες βιολογικές τους δυνάμεις. Δεν έχουν γνώμονα, τις ανώτερες δυνάμεις τους που συνιστούν δωρεά του Αγίου Πνεύματος. Η φύση των αμαρτιών αυτών είναι τέτοια που διατηρεί την ψυχή του ανθρώπου νεκρή, οπότε και το Άγιο Πνεύμα δεν έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει και να ανυψώσει τον άνθρωπο.

2. Οι μη θανάσιμες αμαρτίες: Σε μη θανάσιμες αμαρτίες αναφέρεται ο απόστολος Ιωάννης "Εάν τις ίδη τον αδελφόν αυτού αμαρτάνοντα αμαρτίαν μη προς θάνατον, αιτήσει, και δώσει αυτώ ζωήν"[4].Συνεπώς υπάρχουν κάποιες αμαρτίες που χαρακτηρίζονταιμη θανάσιμες. Πρόκειται κυριότερα για αμαρτίες της σκέψης. Πρόκειται για ελαφρές αμαρτίες των ατόμων που βρίσκονται στον φωτισμό, αφού έχουν ξεπεράσει το στάδιο της κάθαρσης, οπότε και οι αμαρτίες τους θεωρούνται ως μικρότερης σοβαρότητας. Αυτές δύνανται να ξεπεραστούν μέσω της βοήθειας που προσφέρετε από την προσευχή των αδελφών μας.

3. Οι αμαρτίες του μη καλού: Στην κατηγορία των αμαρτιών του μη καλού εμπίπτουν οι αμαρτίες των τελείων. Των ατόμων, δηλαδή, εκείνων που έχουν προχωρήσει πολύ στην πνευματική πορεία, που ούτε καν μέσω της σκέψης δεν αμαρτάνουν στον Θεό. Πρόκειταιγια άτομα που διατηρούν το λογισμό τους καθαρό, και δεν διανοούνται καν το κακό. Ωστόσο, και τα άτομα αυτάδεν μπορούν να αποφύγουν πλήρως στη ζωή τους μικρότερες αστοχίες. Οι τελευταίες αφορούν πράγματα πουθα μπορούσαν να κάνουν αλλά τελικά δεν πραγμάτωσαν. Ενώ θα μπορούσαν είναι απόλυτα ακριβείς στο στόχο τους, τον χάνουν με ελάχιστο περιθώριο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, θα μπορούσε να είναι έναςΆγιος που δεν προσευχήθηκε αρκετά. Επίσης,ενώ μπορούσε να εργασθεί πιο εντατικά για να βοηθήσει έναν ακόμα φτωχό, δεν το έπραξε. Ακόμη, ενώ είχε τη δυνατότητα να πάει στην Εκκλησία νωρίτερα, το παρέβλεψε. Παρότι πρόκειται για ελάχιστες αστοχίες, παραμένουν ως τέτοιες, για κάποιον που έχει ήδη επιτύχει να φτάσει στο σημείο να είναι δοσμένος ολοκληρωτικά στο στόχο της ζωής του, που δεν είναι άλλο από την ένωση με τον Θεό.

[4]Α΄ Ιωάννου 5, 16

1.3.Το σύμπλεγμα του «αποδιοπομπαίου τράγου»

Ο όρος του «αποδιοπομπαίος τράγος» ιδωμένος στο ιστορικό του πλαίσιο αφορά τη θυσία ενός τράγου, όπως αναφέρειη Βίβλος[5]. Με τελετουργικό/θρησκευτικό του περιεχόμενο απαντάται ως διακριτή τελετουργία υπήρξαν σε πολλούς πολιτισμούς. Στο σύνολο αυτώναπεικονίζεται ως ένα μέσο ανανέωσης της επαφής του ατόμου με το καθοδηγητικό πνεύμα της κοινότητας. Παράλληλα, εκλαμβάνεται ως προσπάθεια εξορκισμού των δεινών που μαστίζουν την ανθρωπότητα. Σε αυτά τα δεινά περιλαμβάνεται η πανδημία, ο θάνατος, η βία, η φυσική και ψυχική οδύνη ή η αίσθηση της αμαρτίας και της ενοχής που ακολουθεί τη διαπίστωση της υπέρβασης του ηθικού κώδικα. Ανά τους αιώνεςο άνθρωπος μετήλθε διαφόρων μεθόδων, αρχικά στους προϊστορικούς και πρώιμους ιστορικούς χρόνους πιο πολύ μαγικού χαρακτήρα, για να γίνειθρησκευτικός κατόπιν και τελικά ψυχολογικός και κοινωνιολογικός στη σύγχρονη εποχή, με την ελπίδαότι θα αποφύγει μέσω αυτών τα τόσο τα επαπειλούμενα κατά της κοινότητας δεινά αλλά και την ατομική ή ομαδική ενοχή του.

Ως «σύμπλεγμα του αποδιοπομπαίου τράγου»[6], έχει χαρακτηριστεί η ενσυνείδητη ή μη συνειδητή τάση του ένοχου ανθρώπου να απωθεί την ενοχή του και να την «παραβάλλει» ή να την «μεταβιβάζει» σε κάποιο άλλο άτομο. Ακόμα και ο απλός παρατηρητής των αντιδράσεων του ανθρώπου, στις διανθρώπινες σχέσεις που αναπτύσσονται στην καθημερινή ζωή, είναι μάρτυρας της τάσης του ένοχου ανθρώπου. Η άρνηση της ενοχής και η προβολή της στο «πρόσωπο» κάποιου άλλου ατόμου, είναι η συνήθης ενέργεια διαφυγής από το βάρος αυτής της ενοχής.

Το «σύμπλεγμα του αποδιοπομπαίου τράγου» πρέπει να συνδέεται πρωτογενώς με την δομή και την αρχετυπική λειτουργικότητα του «αδαμικού πλέγματος»[7]. Γεγονός που αποκαλύπτει ότι η τάση του ανθρώπου να μεταθέτει τις προσωπικές του ευθύνες στις πλάτες κάποιου άλλου συνδέεται οργανικά με τις «κληρονομημένες», από τον προπάτορα του ανθρώπου Αδάμ. Όπως ο Αδάμ προέβαλε την ενοχή του στο πρόσωπο της γυναίκας του και του Θεού, σαν μία άμεση λύση του προβλήματος της ψυχικής του συγκρούσεως, έτσι και κάθε απόγονος του πρώτου αυτού ανθρώπου, λύνει κατά τρόπο άμεσο και ανακλαστικό την σύγκρουση

---

[5] *Λευιτικόν* 16
[6] Neumann, Eric*Το παιδί*, G.P. Putnam'sSons, 1973, 86.
[7] Κορναράκης Ιωάννης, *Εγχειρίδιον Ποιμαντικής Ψυχολογίας*, εκδόσεις Κυριακίδη, 1993,112.

του με τον εαυτό του, με την άρνηση και απώθηση της προσωπικής του ενοχής και την επίρριψη της ευθύνης για την ενοχή αυτή σε κάποιο άλλο άτομο, το οποίο είναι κατάλληλο να δεχθεί την ευθύνη αυτή.

Η αντίδραση αυτή του ανθρώπου, ως σύγκρουση με τον εαυτού του,δείχνει την βαθύτερη ανάγκη του για λύτρωση, για μία ουσιαστική αποκατάσταση ηθικής και πνευματικής ισορροπίας στον εσωτερικό-ψυχικό του κόσμο.

Η ποιμαντική προοπτική, στην περίπτωση της αντιδράσεως του ποιμαινομένου υπό την ψυχαναγκαστική πίεση του «συμπλέγματος του αποδιοπομπαίου τράγου», πρέπει να αποβλέπει στην βοήθεια προς τον αυτόν να συνειδητοποίηση τον ψυχολογικό μηχανισμό του συμπλέγματος αυτού.Η βοήθεια αυτή δεν είναι πάντοτε εύκολο εγχείρημα, επειδή ακριβώς το σύμπλεγμα του αποδιοπομπαίου τράγου, είναι έκφραση της βαθύτατης ανάγκης του ανθρώπου για απαλλαγή από την προσωπική του ενοχή. Είναι γεγονός ότι ο ηθικά νεκρός άνθρωπος δεν ενδιαφέρεται να καλύψει την ενοχή του η να την «μεταφέρει» ή να την «μεταβιβάσει» σε άλλο άτομο. Μόνο ο ζωντανός ηθικάάνθρωπος με αντανακλαστική αμεσότητα αντιδρά με την προσπάθεια κάλυψης της ενοχής του. Ο ποιμαντικός διάλογος στην περίπτωση αυτή πρέπει να λειτουργεί ως μεθοδική αντιμετώπιση του μηχανισμού της ψυχικής αντιστάσεως στη συνειδητοποίηση ασυνείδητων ψυχικών διεργασιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1. Ο άσωτος υιός[8]

Η «παραβολή του άσωτου υιού» ή του «φιλεύσπλαχνου πατέρα» αποτελεί ολόκληρο το Ευαγγέλιο του Χριστού, συμπυκνωμένο στα νοήματα που περιέχουν οι εικόνες αυτές.

[8] *Λουκ. 15, 11-32*

Ο άσωτος υιός θέλει κάτι εντελώς νέο. Κάτι πρωτότυπο, που επιβάλλεται με τον νέο τρόπο ζωής της εποχής του. Γι' αυτόν τον λόγο αποκόπτει κάθε δεσμό και κάθε σχέση με την παραδοσιακή του προοπτική και «ἀποδημεῖ εἰς χώραν μακράν»[9].

Η συμβολική αυτή αποδημία του ασώτου υιού έχει ασφαλώς το νόημα της πραγματώσεως του σκοπού της ζωής μέσα στα πλαίσια μιας καθολικής ελευθερίας, μακριά από κάθε αυθεντία. Όμως μακριά από κάθε αυθεντία προσπαθεί κανείς να πραγματώσει τα ατομικά υπαρξιακά του ιδανικά σύμφωνα με τις ατομικές του δυνατότητες και συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις των ατομικών του ιδεών και ζει τη ζωή του όπως την θέλει και την οραματίζεται.

Αλλά στο σημείο αυτό η παραβολή εξισώνει τη χειραφετημένη αυτοπραγμάτωση με την υπαρξιακή πτωχεία, που έχει τα εξής κύρια χαρακτηριστικά[10].

- *Την σπατάλη ψυχοσωματικών δυνάμεων.* «*13……ὁ νεώτερος υἱὸς ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακράν, καὶ* ***ἐκεῖ διεσκόρπισεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώτως****. 14 δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρός κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι*». Ο άσωτος υιός δεν κατάφερε, λοιπόν, να προσθέσει περιουσιακά στοιχεία σε εκείνα που έλαβε από τον πατέρα του και δεν είχε καμία ουσιαστική ωφέλεια από την ζωή που έκανε στη νέα μη χειραφετημένη και ελεύθερη ζωή του.
- *Την μη ικανοποίηση των υπαρξιακών του προσδοκιών.* Ο άσωτος υιός αφού απόλαυσε και σπατάλησε όλα του τα αγαθά κατάλαβε πως η ευχαρίστηση αυτή ήταν πρόσκαιρη και είχε ως επακόλουθο την πείνα. Καθώς τη χώρα έπληξε ο μεγάλος λιμός, του προκάλεσε ακόμα μεγαλύτερη στέρηση της καθημερινής του ανάγκης για τροφή. Όλα τα παραπάνω γεγονότα είχαν ως αποτέλεσμα την μη ικανοποίηση των στόχων και των προσδοκιών που είχε για το νέο του ξεκίνημα.
- *Την αξιολογική υποβάθμιση της ατομικής του υπάρξεως.* Η στέρηση που έφερε η σπατάλη της πατρικής περιουσίας και ο ισχυρός λιμός κατέβασε τη ζωή του υιού στο επίπεδο της ζωής των χοίρων. *«16 καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ»*[11]. Γίνεται

---

[9] Γ. Π. Πατρώνου, ομοτιμ. Καθηγητού Παν/μίου Αθηνών, «Κήρυγμα και Θεολογία», τ. Β΄, εκδόσεις Αποστολική Διακονία

[10] Χριστοδούλου Χρήστος, Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα,[http://www.agioseleftherios.gr/index.php/orthodoksa-keimena/4522-i-paravoli-tou-asotou-yioy-i-tou-splaxnikoy-patera]

[11] Αββά Ιουστίνου Πόποβιτς, *Σύντομη βιογραφία και Θεόσοφες Διδαχές*, εκδόσεις Ορθόδοξος Κυψέλη

ουσιαστικά ομοτράπεζος με τα ζώα και πολύ περισσότερο με το συγκεκριμένο είδος που θεωρείται το χειρότερο από θέμα καθαριότητας και διαβίωσης.

➢ *Την απομόνωση και αποξένωση από τις «εποικοδομητικές» διανθρώπινες σχέσεις.* Έτσι ο υιός κατέληξε να μην έχει επαφή με τους συνανθρώπους του και να αναζητεί συντροφιά από τα ζώα.

Τα χαρακτηριστικά αυτά της νέας υπάρξεως, που δημιούργησε ο άσωτος υιός με την ελεύθερη επιλογή που έκανε δεν τον οδήγησαν σε καλύτερη ποιότητα ζωής. Και ό,τι ακολουθεί μετά είναι συνέπεια της επιλογής του αυτής. Θα μπορούσαμε να πούμε πως η επιλογή του αυτή του επέφερε: στέρηση, μοναξιά και ασημαντότητα.

Το κείμενο της παραβολής του ασώτου υιού προβάλλει ως το κλειδί της λύσεως στην αυτοθεώρηση. Και συγκεκριμένα πριν ακόμα καταλήξει στη λύση του προβλήματος του επιστρέφει στον πραγματικό του εαυτό. Αυτό σημαίνει ότι αρνείται την πλασματική του εικόνα και βλέπει τον εαυτό του όπως είναι πραγματικά και όχι όπως θα ήθελε να είναι.

Η αυτοθεώρηση αυτή ταυτίζεται με αξιολογική εκτίμηση του τωρινού του βίου με αυτόν που διήγε πριν απομακρυνθεί από την πατερική αυθεντία. Η αξιολογική αυτή εκτίμηση της προσωπικής του καταστάσεως αποκαλύπτει σε αυτόν μία νέα υπαρξιακή προοπτική, με την επιστροφή του στον πατρικό οίκο.

Τα τέσσερα παρακάτω στάδια μας παρουσιάζουν την μετάνοια του[12].

➢ *Συνειδητοποίηση της αποτυχίας της επιλογής τρόπου ζωής.* Ο άσωτος υιός κατανοεί το ιστορικό της πορείας της προσωπικής του ζωής. Έτσι καταλήγει στο συμπέρασμα 18-19 ύστερα από μια άμεση συνειδητοποίηση. «*…18 ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ ἐρῶ αὐτῷ· πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου· 19 οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου».*

➢ *Ομολογία της αποτυχίας της υπαρξιακής του προοπτικής.* Η παραδοχή της αποτυχίας της υπαρξιακής του προοπτικής, εκ μέρους του «χειραφετημένου» υιού και κυρίως η ομολογία της αποτυχίας αυτής είναι επίσης ουσιαστικό στοιχείο της διαδικασίας της αυθεντικής λύσεως της βασικής ψυχικής συγκρούσεως.

➢ *Αναγνώριση και αποδοχή της προσωπικής ενοχής για την αποτυχία της υπαρξιακής προοπτικής.*Ο «χειραφετημένος» υιός παραδέχεται την ενοχή του και ομολογεί χωρίς καμία δικαιολογία το λάθος του για τον δρόμο που ο ίδιος με απόλυτη

[12] Φωνή Κυρίου, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 12-02-2012 Ο άσωτος υιός, αριθ.φυλ.7 (3063)

ελευθερία προτίμησε. Η αποδοχή αυτή φτάνει στο βάθος της ανθρώπινης προσωπικότητας για να λειτουργήσει ως κάθαρση, που θα αποτελεί την αφετηρία μιας νέας επιλογής.

➢ *Επιλογή νέας υπαρξιακής προοπτικής*. Ο αποτυχημένος πλέον υιός, παραδέχεται ότι δεν μπορεί να είναι άξιο παιδί του πατέρα του. «…*21 εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱὸς· πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου*».Η προοπτική αυτή, να γίνει δηλαδή άξιος υιός του πατέρα του, του φαίνεται ασυμβίβαστη με την προσωπική του ενοχή. Για το λόγο αυτό ο άσωτος υιός ζητεί το λιγότερο που είναι δυνατόν να ζητήσει: «19…*ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου*». Αυτή είναι η νέα υπαρξιακή του προοπτική. Να γίνει ισότιμος με έναν απλό υπηρέτη του πατέρα του.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία της νέας προοπτικής, που ταυτίζεται με την αυθεντική λύση της ψυχικής συγκρούσεως, μπορούν να συνοψισθούν σε μια λέξη ή μάλλον σε ένα γεγονός, αυτό της μετάνοιας. Αλλά εδώ η μετάνοια δεν βιώνεται απλώς ως μία αλλαγή φρονήματος αλλά και ως μία μορφή θυσίας. Δεν θέτει δηλαδή ως στόχο την απόκτηση των αγαθών που είχε χάσει αλλά αρκείται σε μία χαμηλή υπαρξιακή προοπτική. Η μετάνοια ως έκφραση ενός πνεύματος βαθιάς ταπείνωσης, αποτελεί πραγματική θυσία.

2.2. Τι είναι μετάνοια

Η μετάνοια αντιμετωπίζεται συχνά ως μια νομική διαδικασία, που μπορεί ναναπαλλάξει τον άνθρωπο από κάποια αισθήματα ενοχής που τον βαραίνουν. Επίσης, δεν συνιστά μια τυπική εξομολόγηση, στην οποία προβαίνει ο άνθρωπος τις παραμονές των μεγάλων εορτών ή υπό το βάρος από σκληρών ψυχολογικών συνθηκών. Η παραβολή του ασώτου αποκαλύπτει μια τελείως διαφορετική έννοια. Όπως άλλωστε προκύπτει και από την αυτή τη λέξη, η μετάνοια (μετα-νοώ) αφορά την ολοκληρωτική αλλαγή ζωής, την άρνηση, σε όλη της δυνατότητα έκτασης και με όλη την καρδιά του ατόμουτης αμαρτίας, την συνολική και πλήρη αλλαγή νοοτροπίας. Ο άνθρωπος, θα πρέπει να νιώσει με όλη του την ύπαρξη, ότι ο δρόμος που ακολουθεί δεν πάει πουθενά, και να έχει την πραγματική βούληση να επιστρέψει.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ενός ατόμου που αισθάνεται πως ζει σε έναν αχυρώνα έξω από το σπίτι της πατρικής του οικογένειας, και να σκεφτεί την ματαιότητα και την τρέλα του να ζει έξω από το παλάτι του πατέρατου όπου όλοι ζούνε και ευφραίνονταικαι εκείνος να κάθεται στο βούρκο. Οπότε και να αποφασίσει να γυρίσει, να ξαναεισέλθει στο πατρικό σπίτι, να συμφιλιωθεί με τον Θεό – Πατέρα και τους αδελφούς του.

Η πραγματική μετάνοια δεν μπορεί παρά να είναι έμπρακτη και όχι εικονική.Όπως υποστηρίζει ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός:«Όλοι οι πνευματικοί,οι Πατριάρχες, οι Αρχιερείς κι όλος ο κόσμος να σε συγχωρήσουν, είσαι ασυγχώρητος, εάν δεν μετανοήσεις έμπρακτα»[13]. Εάν, οπότε, το άτομο δεν έχει πραγματική βούληση να απομακρυνθεί από την αμαρτία και να αλλάξει ουσιαστικά τη ζωή του, τότε η μετάνοιά του δεν είναι πραγματική. Εντέλει ,δεν συνιστά καν μετάνοια.

Πολλά άτομα προσέρχονται στην εξομολόγηση με αισθήματα χαράς και ενθουσιασμού, αφού βαρύνονται από ψυχολογικά ή άλλα προβλήματα.Δείχνουν τη μετάνοια τους εξομολογούμενοι με δάκρυα και υποσχέσεις, βεβαιώνοντας ότι από εκείνη τη στιγμή και έπειτα δεν θα ξαναυπάρξουν αμαρτωλοί, ότι είναι πρόθυμοι να αλλάξουν πλήρως τη ζωή τους κλπ. Ωστόσο, όλη αυτή η εικόνα μπορεί να μην αληθής, γι' αυτό τέτοιες συμπεριφορές πρέπει να αντιμετωπίζονται με επιφυλακτικότητα , καθώς η πραγματική μετάνοια δεν μοιάζει με πυροτέχνημα. Παρά απαιτεί χρόνο, κόπο, άσκηση, αγώνα υπό τη σκέπη και την χάρη του Θεού. Η πραγματική υλοποίηση της λαμβάνει χώρα με την υπομονή και με μυστικότητα στην ψυχή του ανθρώπου. «Ως αν άνθρωπος βάλη τον σπόρον επί της γης και καθεύδη και εγείρεται νύκτα και ημέρα, και ο σπόρος βλαστάνει και μηκύνηται ως ουκ οίδεν αυτός, αυτόματη γαρ η γη καρποφορεί»[14]. Δηλαδή, «σαν τον άνθρωπο που σπέρνει τον σπόρο στη γη, κοιμάται τη νύκτα και ξυπνάει την ημέρα, κι ο σπόρος βλασταίνει κι αυξάνει με τρόπο που ο ίδιος δεν ξέρει. Η γη καρποφορεί από μόνη της».

Τέλος, η μετάνοια συνιστά έργο της Θείας Χάριτος. Ο άνθρωπος που ζει στο σκοτάδι της αμαρτίας, δεν μπορεί να δει και αγνοεί την ομορφιά της θείας ζωής. Επίσης, έτσι δεν έχει τη δυνατότητα να αντιληφθεί τη διαφορά ανάμεσαστην ανθρώπινη ζωή και την θεανθρώπινη ζωή. Μόνον όταν η θεία χάρη εντρυφήσει βαθιά στην καρδιά του και σπείρει το σπόρο της θείας αγάπης, τότε μόνο θα είναι ικανός

[13]Αρχιμ. Νεκταρίος Αντωνόπουλος, *Μετάνοια και εξομολόγηση:* Επιστροφή στο Θεό και στην Εκκλησία Του, Εκδόσεις Ακρίτας
[14] Μαρκ. Δ. 26-28

να δει την πνευματική του ερήμωση. Παρόμοια με αυτόν τον τρόπο εισέρχεται και το φως του ήλιου,στο σκοτεινό δωμάτιο, και καταφέρνει να αποκαλύψει τα πάντα. Οπότε, μόνη η χάρη του Θεού μπορεί να φωτίσει τις ψυχές μας με τέτοιο τρόπο, ώστε να δούμε τότε την εσωτερική ερήμωση, τα πάθη, τις αμαρτίες μας. Γι' αυτό και οι Άγιοί μας,τόσο έντονα ζητούσαν από τον Θεό: «Δώρησαί μοι μετάνοιαν ολόκληρον»[15].

Συνεπώς, μόνη αυτή η πραγματική μετάνοια αποτελείτον ασφαλή δρόμος που οδηγεί στη βασιλεία του Θεού. Τόση μεγάλη έμφαση στη μετάνοια δεν συναντάμε σε καμία άλλη θρησκεία και φιλοσοφία, ίσως μάλιστα ο υποτονικός ή ο έμμεσος τρόπος αναφοράς της σ' αυτές να σημαίνει ότι διόλου δεν μπορούμε να την εντοπίσουμε, τουλάχιστον με την χριστιανική σημασία. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, όπως διαβάζουμε στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, ότι ο Χριστός μετά τη φυλάκιση του Ιωάννη του Βαπτιστή, πηγαίνει στην Καπερναούμ για να κηρύξει τη μετάνοια ενόψει του ερχομού της βασιλείας των ουρανών «…*μετανοεῖτε˙ ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*»[16].Επομένως τούτο το κήρυγμα δεν είναι μια ηθικολογία. Είναι απαραίτητη η αλλαγή, ή ένας ριζικά αναμορφωμένος τρόπος ζωής. Δεν αρκείη εκδήλωση κάποιας λύπης για τα πιθανά ολισθήματα του ανθρώπου. Η μετάνοια, με τον τρόπο αυτό συνιστά μια επαναστατική στάση ζωής, αφούαποτελεί το βασικότερο όρο της εισόδουστη βασιλεία των ουρανών. Αντίστροφα, η μετάνοια μπορεί να υπάρξει μόνο βάσει του ερχομού αυτής της βασιλείας, της οποίας ζωοδότης και αρχηγός είναι ο Χριστός. Από εδώ και πέρα μετάνοια και καινούργιος κόσμος πορεύονται από κοινού στην ιστορία. Ωστόσο δεν είναι η πρώτη φορά που η μετάνοια συνδέεται με τον ερχομό της θείας δόξας, ως αλήθειας και λύτρωσης. Στην προκειμένη περίπτωση θα έλεγε κανείς, ότι ο Χριστός ακολουθεί μία ιστορική συνέχεια στην πορεία της θείας οικονομίας. Με άλλα λόγια ο Χριστός βρίσκεται στη γραμμή των προφητών της Π. Διαθήκης.Εκεί οι προφήτες κηρύσσουν τη μετάνοια και την επιστροφή του Ισραήλ, καθώς λαλεί σε αυτούς το Άγιο Πνεύμα.

Σύμφωνα με μία ανεκδοτολογική διήγηση[17] ο Μ. Κωνσταντίνος κατατρυχόταν από αβάσταχτες τύψεις για τη δολοφονία του γιού του Κρίσπου. Μετανοημένος πικρά ζητούσε τρόπο να καθαρθεί από το ανόσιο έγκλημα του. Κατέφυγε στον πλατωνικό Σώπατρο, γυρεύοντας έναν αποτελεσματικό τρόπο

---

[15]Κανὼν Ἱκετήριος εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
[16] Ματθ. 4, 17
[17]Ματθ. 3,2

κάθαρσης. Ο Σώπατρος τον απογοήτευσε σφόδρα, λέγοντας του ότι ένα τέτοιο ανόσιο έγκλημα δεν συγχωρείται. Και ενώ βρισκόταν σε έσχατη απόγνωση, έμαθε από κοντινούς του ανθρώπους ότι ο χριστιανισμός πρώτα από όλα κηρύσσει τη μετάνοια και με αυτή εξαγνίζει τον άνθρωπο από όλα τα κρίματα. Ο Μ. Κωνσταντίνος μελέτησε με προσοχή την πληροφορία και τελικά θαύμασε το μεγαλείο και την ακατανίκητη δύναμη του Χριστιανισμού. Και μόνο το πλαίσιο μιας τέτοιας διήγησης αποδεικνύει περίτρανα τον άκρως ουσιαστικό χαρακτήρα της μετάνοιας όχι μόνο ως προϋπόθεσης για την έναρξη της χριστιανικής ζωής αλλά και ως διαρκούς επαναστατικής στάσης ζωής και ως μυστήριο της Εκκλησίας. Από το ένα μέρος είναι θαυμαστό δείγμα της άκρας φιλανθρωπίας του Θεού προς τον άνθρωπο, αλλά και του ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο του. Με άλλα λόγια η μετάνοια είναι ένα ιαματικό φάρμακο της θείας οικονομίας.«*Συγγνωστόν γάρ, οὐ τιμωρητόν, ἡ ἀσθένεια*», μας λέει ο όσιος Μάξιμος Ομολογητής[18]. Συγχωρείται η αμαρτία – τονίζει – δεν τιμωρείταικαι καταφέρνει σε μία φράση να πει τα πάντα για την χριστιανική ζωή.

Ωστόσο η μετάνοια, πρώτα στους λόγους των προφητών και μετά στο κήρυγμα του Χριστού, το οποίο αναγγέλλει τον άμεσο ερχομό της βασιλείας των ουρανών, σε μία άκρως δυναμική φάση της θείας οικονομίας, προϋποθέτει την ελεύθερη υπακοή του ανθρώπου. Απορρίπτεται κάθε δουλικός φόβος και η συντριβή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Έτσι και το μυστήριο της εξομολογήσεως και της μετάνοιας είναι απαλλαγμένο από το αίσθημα του φόβου. Ο φόβος Θεού, ως τεχνητός όρος, εκφράζει το ύψιστο δέος, ως συγκινησιακό ρίγος μπροστά στο μεγαλείο του Θεού.

Ωστόσο απαραίτητο είναι η οικουμενική θεολογία με πραγματική ταπείνωση να επισημαίνει έντονα τον κοφτερό λόγο του Χριστού, όπως εκφράζεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά[19]. Δεν είστε διόλου στην σωστή πίστη, μας λέει ο Χριστός, αν νομίζετε ότι οι άλλοι είναι περισσότερο αμαρτωλοί, αν δεν μετανοήσετε, όλοι σας θα χαθείτε: *«..ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε…».*

2.3. Τα στάδια της μετάνοιας

[18]Μυσταγωγία PG 94
[19] Λουκ. 13, 1-5

Τα στάδια της μετάνοιας του ανθρώπου και της επιστροφής του στον Θεό αναλύονται διεξοδικά από τους Πατέρες της Εκκλησίας[20]. Το πρώτο στάδιο της μετανοίας κατά την πατερική γραμματεία είναι η συναίσθηση της αμαρτίας και των προσωπικών σφαλμάτων[21]. Η αναγνώριση ότι ο άνθρωπος έχει απομακρυνθεί από την πατρώα οικία και έχει διακόψει την σχέση του με τον Θεό είναι η πρώτη προϋπόθεση της μετάνοιας. Είναι η αρχή, η οποία οδηγεί τον άνθρωπο στην μεταβολή της κατάστασής του και την μεταμόρφωση των παθών του. Αυτή η αναγνώριση φέρνει την ταπείνωση στην καρδιά του ανθρώπου και την διάθεση αποκατάστασης της σχέσης του με τον Θεό.

Η ζωή μακριά από τον Θεό δημιουργεί στον άνθρωπο την ψευδαίσθηση της ελευθερίας. Αργά ή γρήγορα ο άνθρωπος βιώνει την αίσθηση της αιχμαλωσίας στην αμαρτία, του αδιεξόδου, της πίεσης, της ασθένειας, από τις οποίες θέλει να ξεφύγει. Η συνείδηση του δεν ξεχνά τα αποτυπώματα της αμαρτίας, διότι, όπως αναφέρει ο Χρυσόστομος[22], η συνείδηση είναι η άγκυρα, η οποία προσπαθεί να κρατήσει τον άνθρωπο καταποντισμένο στον βυθό και το σκοτάδι της αμαρτίας προβάλλοντας συνεχώς τις αμαρτίες του παρελθόντος. Η αυτοεξέταση σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητη διότι βοηθά τον άνθρωπο να ερευνήσει το εσωτερικό του και να αναγνωρίσει τις αστοχίες, τα λάθη και τις αμαρτίες του. Η εξέταση θα πρέπει να μην γίνεται μόνο στο συνειδητό, αλλά να φθάσει και στο υποσυνείδητο του ανθρώπου, μία εργασία πραγματικά δύσκολη και επίπονη.

Ο άνθρωπος συναισθανόμενος την κατάσταση αυτή πενθεί και λυπάται διότι βρισκόταν μακριά από τον Θεό. Η διακοπή της κοινωνίας με τον Χριστό, η ζωή αδιαφορίας γι Αυτόν και η υιοθέτηση μίας αμαρτωλής ζωής προσβάλλει την αγάπη για Αυτόν, ο Οποίος ουσιαστικά ξανασταυρώνεται από τον καθένα άνθρωπο. Η συναίσθηση της κατάστασης αυτής φέρνει μόνο αισθήματα λύπης και πένθους στον άνθρωπο, τα οποία είναι απαραίτητα στοιχεία της πνευματικής μετάνοιας και της επίσκεψης της σωτηριώδους Χάριτος του Θεού. Το πένθος όμως αυτό δεν είναι μία

---

[20] «Το φάρμακον της μετανοίας κατασκευάζεται πρώτον από καταγνώσεως των οικείων αμαρτημάτων» Ιωάννης Χρυσόστομος, Εις Α΄ επιστολή Κορίνθίους, Ομιλία ΚΗ ΄, PG. 61, 234. και «Μετάνοια επίγνωσίς έστιν αμαρτίας» Συμεών Νέος Θεολόγος, Κατηχήσεις, ΚΓ,. SC 113, 18

[22] «Άγκυρα γαρ τις εστιν ιερά του συνειδότος η επιτίμησις, ουκ εώσα τέλεον ημάς εις τον της αμαρτίας καταποντισθήναι βυθόν. Ουδέ γαρ παρ' αυτόν των αμαρτημάτων τον καιρόν μόνον, αλλά και μετά πολλάς ενιαυτών περιόδους οίδεν ημάς πολλάκις παλαιάς αναμιμνήσκειν αμαρτίας» Ιωάννης Χρυσόστομος, Εις τον Λάζαρον, Λόγος Δ', ε, PG 48, 1013.

αρνητική και παθητική κατάσταση, αλλά δημιουργική και χαροποιός. Μόνο στην αρχή ο άνθρωπος αισθάνεται πόνο μέσα στην ψυχή του από την ανεπάρκεια του. Όσο όμως το πένθος προχωρά, ενώνεται σταδιακά με την αγάπη του Θεού και εσωτερικά ο άνθρωπος γεμίζει με χαρά και παρηγοριά από την αγαθότητα του Αγίου Πνεύματος. Εάν ο άνθρωπος δεν αισθανθεί το πένθος, τότε η μετάνοια ουσιαστικά ακυρώνεται. Η απουσία του πένθους αποτελεί μία ένδειξη ανειλικρινούς μετάνοιας, η οποία φανερώνει την αναισθησία της ψυχής. Τότε ο κίνδυνος της επιστροφής του ανθρώπου στην προηγούμενη ζωή του είναι πολύ πιθανός.

Στο επόμενο στάδιο ο άνθρωπος παίρνει ελεύθερα την σταθερή απόφαση να ζήσει μέσα στην χάρη του Θεού, να κάνει ένα νέο ξεκίνημα στην νέα εν Χριστώ ζωή του και να μην αμαρτήσει ξανά[23]. Αυτό είναι το κύριο μέρος της μετάνοιας, δηλαδή η μεταστροφή του νου του ανθρώπου από τη αμαρτία στον Θεό. Η αλλαγή στην προαίρεση του ανθρώπου συνδυάζεται με την ομολογία των πράξεων. Ο άνθρωπος παίρνει αποστάσεις από την αμαρτία, την οποία πλέον αποστρέφεται ως μία παθολογική κατάσταση. Η αρχή της μετάνοιας ξεκινά με την παύση της αμαρτίας, την υιοθέτηση αγαθών έργων και την καλλιέργεια των αρετών. Οι αρετές είναι τα πνευματικά φάρμακα, τα οποία επουλώνουν τις πληγές της αμαρτίας. Η απόκτηση και η καρποφορία των αρετών είναι μία διαδικασία στην οποία συνδυάζεται η ανθρώπινη προσπάθεια με την Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Έτσι η μετάνοια γίνεται μία μόνιμη κατάσταση, με την οποία ο άνθρωπος είναι προσανατολισμένος συνεχώς προς τον Θεό, διατηρώντας μία προσωπική σχέση μαζί Του.

Με την μετάνοια έχουμε την πλήρη άφεση του ανθρώπου και την έναρξη της θεραπείας του από τις πληγές της αμαρτίας. Η θεραπεία από τις πληγές της αμαρτίας δεν είναι θέμα ωρών ή ημερών αλλά είναι μία μακροχρόνια διαδικασία. Η θεραπεία δεν έρχεται αυτόματα την ώρα του μυστηρίου. Το μυστήριο εντάσσει τον άνθρωπο στην κοινωνία της Εκκλησίας, όπου εκεί σταδιακά θα επέλθει η θεραπεία. Οι πατέρες

[23] «Μετάνοια δε εστι το μισήσαι την αμαρτίαν και αγαπήσαι την αρετήν, και εκκλίναι από του κακού και ποιήσαι τον αγαθόν» Γρηγόριος Παλαμάς, Περί των τελουμένων κατά το θείο Βάπτισμα και περί μετανοίας, Ομιλία ΝΘ΄ 5, ΕΠΕ 11, σ. 492

της Εκκλησίας διδάσκουν ότι η αμαρτία φεύγει από την ψυχή του ανθρώπου προοδευτικά και είναι ανάλογη με την επιθυμία για διόρθωση[24].

Η θεραπεία δεν είναι μία ανώδυνη διαδικασία. Είναι μία πορεία με κόπο, προσπάθεια, εμπόδια και αποτυχίες. Θέλει προσευχή, νηστεία, αυτομεμψία και συνεχή επαγρύπνηση. Στην αρχή γίνονται μικρά βήματα διότι οι υπερβολές μπορούν να γίνουν οι αιτίες της ματαίωσης της θεραπείας. Η σταδιακή κάθαρση καθιστά και ολοκληρώνει την επιτυχία της θεραπείας του ανθρώπου.

Έτσι ο άνθρωπος επανασυνδέεται με τον Θεό και την Εκκλησία βιώνοντας αυτή την αγαπητική σχέση. Διότι από την ευεργεσία αυτή ο άνθρωπος αισθάνεται την αγάπη για τον ελεήμονα και οικτίρμονα Θεό. Η αγάπη φέρνει έπειτα την δοξολογία και την ευχαριστία προς τον Θεό.

2.4.Τα δάκρυα της μετάνοιας

Τα μάτια μας δακρύζουν όταν είμαστε συγκλονισμένοι από ισχυρά συναισθήματα. Κάποτε δακρύζουν από χαρά και αγαλλίαση. Τις περισσότερες φορές δακρύζουν από λύπη, στενοχώρια, πόνο, αδικία, συκοφαντία. Ελάχιστες, όμως, φορές δακρύζουν από αίσθημα μετανοίας, γιατί με την αμαρτωλή μας ζωή έχουμε λυπήσει τον Σωτήρα μας Χριστό.

Δακρύζουμε από χαρά ευγνωμονούντες τον Θεό μας όταν συναντούμε πρόσωπα αγαπημένα που έχουμε μεγάλο χρονικό διάστημα να τα δούμε, η όταν ζούμε στιγμές μοναδικές και πρωτόγνωρες.

Τα δάκρυα της χαράς είναι γλυκά δάκρυα, δάκρυα φωτισμού και είναι που αποτελούν μέσω έκφρασης της χαράς για την αγάπη του Θεού προς εμάς, της ευχαριστίας μας για τις ευεργεσίες Του και την άπειρη ευγνωμοσύνη μας, για την αποκατάστασή μας στην υιοθεσία του Θεού, της οποίας δεν είμαστε άξιοι. Τέτοια είναι τα δεύτερα δάκρυα του Ασώτου που προέρχονται από τη χαρά της γιορτής και της αποδοχής στο σπίτι του πατέρα του.

Δακρύζουμε άλλοτε από θλίψη, και αποτελούν τα δάκρυά μας αυτά μέσον παρηγοριάς και ανακουφίσεως από τα βαριά σύννεφα που σκεπάζουν συνήθως τον

---

[24] «Ιάσιμα τοιγαρούν και τα μετά το βάπτισμα γενόμενα τραύματα· ιάσιμα δε, ουχ ως πάλαι διά πίστεως μόνης της αφέσεως διδομένης· αλλά διά δακρύων πολλών, διά τε οδυρμών, και κλαυθμών, και νηστείας, και προσευχής, και πόνου τη ποσότητι της γεγονυίας αμαρτίας συμμετρουμένου». Θεοδώρητος Κύρου, Αιρετικής κακομυθίας, Βιβλίον Ε, PG 83, 552-553.

ουρανό της ψυχής μας. Έτσι, όταν ανοίγουν οι ποταμοί των δακρύων η ψυχή μας γαληνεύει, όπως ξαστερώνει και ο ουρανός μετά την καταιγίδα.

Τα δάκρυα του πόνου είναι δάκρυα πικρά. Αποτελούν μια μορφή εξαγνισμού και συνιστούν μέσο έκφρασης της συντριβής, της λύπης για την πτώση μας στην αμαρτία, θλίψη για το χωρισμό του ανθρώπου από τον Θεό. Ταυτίζονται με τα δάκρυα του Αδάμ που θρηνεί έξω από τις πύλες του Παραδείσου[25], είναι τα δάκρυα των Ισραηλιτών επί των ποταμών Βαβυλώνος[26], για τις χαμένες πατρίδες τους. Είναι τα πρώτα δάκρυα του Ασώτου, όταν εκείνος βρισκόταν αυτοεξόριστος και θρηνούσε για τα αγαθά που δεν απολάμβανε εξ αιτίας της αυτονομήσεώς του.

Τα δάκρυα τέλος της μετάνοιας μοιάζουν με το αίμα που ρέει μέσα από τις πληγές της ψυχής του ανθρώπου και αναβλύζουν από θλίψη για τις αμαρτίες μας και για την από αυτές πικρία που δώσαμε στον αγαπημένο μας Σωτήρα και Κύριο. Τα δάκρυα αυτά δίδονται από τον Θεό μας ως δώρο σε αυτούς που βιώνουν την πραγματική μετάνοια. Είναι ουράνιο χάρισμα και δεν δίδεται σε όλους μας. Ο Άγιος Αθηναγόρας λέει ότι αυτό δίδεται σε εκείνους τους ανθρώπους που έχουν στρέψει το νου τους στον ουρανό και έχουν νεκρώσει τα μέλη τους με το να είναι υπερόπτες των γηΐνων.

Δακρύζουμε όταν βρισκόμαστε σε κατάσταση μετανοίας και τα πνευματικά δάκρυα δεν σχετίζονται με τις δικές μας προσπάθειες, αλλά μόνο με την προσευχή μας. Τα δάκρυα αυτά μας οδηγούν στην καινούρια ζωή της Αναστάσεως. Οι Άγιοι ασκητές της ερήμου έχυναν δάκρυα μετανοίας, αλλά συγχρόνως και αγαλλιάσεως, όταν συνομιλούσαν με τον Θεό.

Τα δάκρυα μας δόθηκαν, για να καταπραΰνουμε τον αισθηματικό μας κόσμο, αλλά και ως μέσον ψυχικής καθάρσεως, αφού, όπως η φωτιά καθαρίζει το μέταλλο από τη σκουριά, έτσι και τα δάκρυά μας καθαρίζουν τη συνείδησή μας και την καρδιά μας από το ρύπο της αμαρτίας. Τα δάκρυα της μετανοίας είναι τα κατ' εξοχήν δάκρυα καθάρσεως και μελλοντικής απολαύσεως των αγαθών του ουρανού. Όταν μετανοούμε, βαπτιζόμαστε στην κολυμβήθρα των δακρύων μας, όπως ο Δαυίδ που ομολογούσε: «Λούσω καθ' εκάστην νύκτα την κλίνην μου, εν δάκρυσί μου την

---

[25]Ἐκάθισεν Ἀδάμ, ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου, καὶ τὴν ἰδίαν γύμνωσιν θρηνῶν ὠδύρετο. Οἴμοι, τὸν ἀπάτῃ πονηρᾷ πεισθέντα καὶ κλαπέντα, καὶ δόξης μακρυνθέντα! οἴμοι, τὸν ἁπλότητι γυμνόν, νῦν δὲ ἠπορημένον! Ἀλλ᾽ ὦ Παράδεισε, οὐκέτι σου τῆς τρυφῆς ἀπολαύσω, οὐκέτι ὄψομαι τὸν Κύριον καὶ Θεόν μου καὶ Πλάστην· εἰς γῆν γάρ ἀπελεύσομαι, ἐξ ἧς καὶ προσελήφθην. Ἐλεῆμον, Οἰκτίρμον, βοῶ σοι· Ἐλέησόν με τὸν παραπεσόντα.

[26]Δρ Χαραλάμπης Μ. Μπούσιας, Μέγας Υμνογράφος της των Αλεξανδρέων Εκκλησίας

στρωμνήν μου βρέξω»[27] και η Κασσιανή που παρακαλούσε τον Κύριο λέγοντας: «Δέξαι μου τας πηγάς των δακρύων, ο νεφέλαις διεξάγων της θαλάσσης το ύδωρ»[28].

Σε κάθε ψυχή που ποτίζεται από τη βροχή των δακρύων φυτρώνει το άνθος της χαράς. Γι' αυτό και το χάρισμα των δακρύων λέγεται και «χαροποιόν πένθος»[29].

Ο μετανοημένος Χριστιανός ζητά επιτακτικά από τον Θεό μας, να του δώσει το χάρισμα των δακρύων. Ο μακαριστός Μητροπολίτης Χαλκίδος, Νικόλαος Σελέντης, μια σύγχρονη αγία μορφή, έγραφε:«Όπως η βροχή γονιμοποιεί τα σπέρματα των καρπών στη γη, έτσι και το δάκρυ τα σπέρματα των αρετών στην ψυχήκαι προσευχητικά παρακαλούσε:Κύριε, δος μου το χάρισμα των δακρύων, γιατί Συ μόνος ξέρεις πόση λάσπη κρύβω μέσα μου. Ναί, ακούω τη φωνή Σου να μου λέει: «Λούσου στα δάκρυά σου, για να καθαριστείς»[30].

Στα δάκρυα της μετανοίας η ψυχή αναβαπτίζετα. Η μετάνοια είναι ο νιπτήρας μας και τα δάκρυα το ευλογημένο νερό του αναβαπτισμού. Το δάκρυ, λέγει ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης ισοδυναμεί με λουτρό παλιγγενεσίας και ξαναφέρνει στον άνθρωπο την απομακρυσμένη χάρη του Θεού, αυτήν που ο ίδιος με την συμπεριφορά του απομάκρυνε. «Και δάκρυον στάξαν ισοδυναμεί λουτρώ παλιγγενεσίας και επανάγει την χάριν»[31]. Στα δάκρυα καταφεύγουν τόσοι και τόσοι, για να καθαρισθούν από το ρύπο της αμαρτίας. «Δακρύων όμβρους» «προσάγουν» στον αίροντα τας αμαρτίας του κόσμου, Χριστό μας.

Τα δάκρυα της μετανοίας έχουν τόση δύναμη ώστε ο Νικήτας Στηθάτος να γράφει: «Τα δάκρυα της μετανοίας είναι σαν ποτάμι, που πλημμυρίζει και ξεθεμελιώνει όλα τα κάστρα της αμαρτίας»[32]. Είναι ένα ζεματιστό νερό, ένα άλλο «υγρό πυρ», που κατακαίει το κακό και καθαρίζει την καρδιά. Και για να δείξει την αξία μιάς σταγόνας από δάκρυ ο Σατωβριάνδος παρετήρησε: «Χρειάζονται χρόνια μετανοίας, για να σβήσουμε ένα πταίσμα μας από τη μνήμη των ανθρώπων. Για τον Θεό, όμως, αρκεί ένα και μόνο στιγμιαίο δάκρυ»[33]. Η φλόγα της αμαρτίας αν και είναι πολύ δυνατή σβύνει με λίγο δάκρυ, μας βεβαιώνει ο Άγιος Ιωάννης, ο Χρυσόστομος[34]. Πως να μην πούμε, λοιπόν, ότι το δάκρυ είναι δείγμα υγείας για το

---

[27]Ψαλμ. 6,7
[28] Τροπάριο της Κασσιανής
[29] Κόντογλου Φώτιος, Μυστικά Άνθη, σ.323-326
[30] όπ. Ιδ. Υποσ.26
[31] Επίσκοπος Νικηφόρος, Μητροπολίτης Λευκάδος και Ιθάκης, *Δροσοσταλίδες της καρδιάς*
[32]Νικήτας Στηθάτος, Περί ψυχής, μτφρ.Γιάννης Πλεξίδας, εκδ.Ζήτρος, Αθήνα, 2006
[33]*Το Πνεύμα του Χριστιανισμού* : Εμμανουήλ Ροΐδης (μαζί με το *Οδοιπορικό*)
[34] Άγιος Ιωάννης του Χρυσοστόμου: Λόγος 24ος, *Περί αμαρτίας και εξομολογήσεως*, παράγραφοι 51-59

μάτι και σημείο εξυγιάνσεως για την ψυχή; Ως εκ τούτου τα δάκρυα έχουν τεράστια αξία. «Τα βουρκωμένα μάτια είναι τα ωραιότερα για τον Χριστό», γράφει κάπου ο Γάλλος ποιητής Ροστάν[35]. «Ο ουρανός πανηγυρίζει περισσότερο για το δακρύβρεχτο πρόσωπο ενός αμαρτωλού, παρά για το λευκό ιμάτιο εκατό εναρέτων» λέγει ο Βίκτωρ Ουγκώ[36]. Τόσο πολύ συγκινείται ο Κύριος από ένα μας δάκρυ, που συγχωρεί κάθε προηγούμενο παράπτωμά μας. Μη λησμονούμε ότι, το πικρό κλάμα του Πέτρου[37] ξέπλυνε για πάντα το στόμα που αρνήθηκε. Και η διαφορά του Ιούδα από τον Πέτρο είναι ότι ο πρώτος δεν μπόρεσε να κλάψει και χάθηκε, ενώ ο δεύτερος έκλαψε και σώθηκε.

Μια Περσική παράδοση[38] λέει το εξής: Κατέβηκε κάποτε ένας Άγγελος στη γη, για να βρει και να φέρει στον ουρανό, ότι εκλεκτότερο υπάρχει σε αυτή. Πρώτα έφερε μερικές σταγόνες από τον τίμιο ιδρώτα ενός εργάτη. Κατόπιν τα δάκρυα μιας πονεμένης μάνας, που έκλαιγε απαρηγόρητα στο προσκέφαλο του άρρωστου παιδιού της. Τέλος μερικές σταγόνες αίμα από ένα παλικάρι που ξεψυχούσε στο πεδίο της μάχης. Τα είδε όλα αυτά ο Θεός με συμπάθεια. Αλλά υπάρχει και κάτι άλλο ακόμη πιο σπουδαίο, λέει στον Άγγελο. Άνοιξε εκείνος τα φτερά του και ξανακατέβηκε στη γη. Και ενώ συλλογιζόταν, ποιο άραγε να είναι το πολυτιμότερο πράγμα, άκουσε κάποιον, που έκλαιγε και έχυνε πυκνά δάκρυα μετανοίας. Γρήγορα τα έφερε στον ουρανό. Τώρα μάλιστα, είπε ο Θεός. Αυτά τα δάκρυα είναι ο,τι πολυτιμότερο υπάρχει πάνω στη γη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

3. Εξομολόγηση

[35] Ροστάν Εντμόν, *Cyrano de Bergerac* (*Συρανό δε Μπερζεράκ*, 1897) - ελλην. μετάφραση Γεωργίου Στρατήγη στο Project Gutenberg
[36] Ουγκώ Βίκτορ, Οι Άθλιοι
[37] Λουκ. 22,62
[38] Δρ Χαραλάμπης Μ. Μπούσιας, Μέγας Υμνογράφος της των Αλεξανδρέων Εκκλησίας

Η Μετάνοια είναι εκείνο το Μυστήριο μέσω του οποίου λαμβάνουν συγχώρεση από τον Επίσκοπο ή τον εντεταλμένο Πνευματικό ιερέα το σύνολοτωναμαρτιών που έγιναν μετά το Βάπτισμα. Θεμελιώδης προϋπόθεσηγια την τέλεση του Μυστηρίου είναι η ειλικρινής και καθαρή εξαγόρευσις των πτώσεων που έγιναν «εν λόγω ή εν έργω, κατά νουν και διάνοιαν, εν γνώσει ή εν αγνοίαν, εκουσίως ή ακουσίως, εν παραβάσει και παρακοή, υπό κατάραν ιερέως ή υπό γογγυσμόν γονέων…»[39].

Ο όρος της Μετάνοιαςαφορά την πλήρη αλλαγή στάσηςέναντιτου Θεού.Περαιτέρω, συνιστά τη βαθιά συναίσθηση της ανεπάρκειας του ανθρώπου να σωθεί αφ' ευατόν, οπότε και χρειάζεται τη και την λυτρωτική Χάρη του Θεού την οποία αναζητά πέφτοντας στα πόδια του Πνευματικού πατρός και παρακαλώντας για την άφεση των αμαρτιών του και για την λύτρωση του. Με τον τρόπο αυτό εκδηλώνει ακόμη τηνεπιθυμία του για την επανασύνδεση με τον Θεό και την υιοθεσία.

Ιδρυτής του Μυστηρίου είναι ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός, όταν μετά την Ανάστασή Του χορηγεί στους Μαθητάς Του την εξουσία της συγχωρήσεως των αμαρτιών με τους λόγους: «Λάβετε Πνεύμα Άγιον, αν τινων αφήτε τας αμαρτίας, αφίενται αυτοίς, αν τινων κρατήτε, κεκράτηνται»[40]. Και με απλά λόγια: Σ' όποιους ανθρώπους συγχωρείται εσείς τις αμαρτίες τους, θα είναι συγχωρημένες και από τον Θεό Πατέρα. Σ' όποιους όμως τις κρατάτε άλυτες και ασυγχώρητες – διότι δεν ήρθαν να σας ζητήσουν συγχώρηση και συγνώμη – θα μείνουν αιώνια ασυγχώρητες…

Αλήθεια, είναι πράγματι ζητούμενο για τον άνθρωπο το πόση συναίσθηση έχει, όταν παραδέχεται ότι είναι αμαρτωλός.Τις περισσότερες φορές πιθανόν να το ψελλίζουν μόνο τα χείλη του. Ωστόσο, για να γίνει πλήρως κατανοητή και να υπάρξει πλήρης επίγνωση της αμαρτωλότητός του, ας είναι προ των οφθαλμώντου η εικόνα ενός ατόμου που βγαίνει μέσα από έναν βούρκο και είναι – κυριολεκτικά -βρωμερός και δυσώδης!Αυτή τη βρωμιά και τη δυσωδία είναι ο ρόλος του Μυστηρίου της Μετανοίας και της Ιεράς Εξομολογήσεως να καθαρίσει. Βέβαια, αρκετοί αγνοούν– ή μάλλον προσποιούνται ότι δεν γνωρίζουν πως υπάρχει. Υπάρχει και εκείνο το τμήμα των ανθρώπων που την περιφρονούν και εκείνων που καταπολεμούν την πίστη και βλασφημούν πίστεως. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για έναν θείο θεσμό (του Μυστηρίου της Μετανοίας και της Ιεράς Εξομολογήσεως) που αποτελεί μια από τις βασικές πηγές σωτηρίας μετά το Βάπτισμα. Άλλωστε κάτι τέτοιο επιβεβαιώνεται και

[39]Ιωαν.κ΄19,31
[40] Ιωαν. κ΄, 22

από τη δίψα και την αίσθηση της ψυχικής ανάγκης με την οποία προστρέχουν προς την ζωογόνο αυτή πηγή πολλοί άνθρωποι της εποχής μας, κάθε τάξεως, ηλικίας και φίλου.

3.1.Η ανάγκη του μυστηρίου

Το μυστήριο της μετάνοιας είναι θεοσύστατο και συνεστήθηκε από τον Κύριο από άκρα αγαθότητα και φιλανθρωπία ,έτσι ώστε να έχουν τη δυνατότητα οι άνθρωποι να συγχωρούντις μετά το βάπτισμα αμαρτίες τους. Γι' αυτό καλείται και *δεύτερο βάπτισμα*[41]. Αποκαλείται, γενικάείτε Μετάνοια, εξομολόγηση, εξαγόρευση. Από τις ονομασίες αυτές καταλαβαίνει ο καθένας μας ποίοι είναι οι ουσιώδεις και θεμελιώδεις όροι του μυστηρίου αυτού της άφεσης των αμαρτιών.

Πρώτον η *μετάνοια*, συνιστά την εσωτερική εκείνη μεταβολή των σκέψεων των φρονημάτων και αισθημάτων. Προηγείται η πλήρης αναγνώριση της ευθύνης και ενοχής για όσα αρνητικά διέπραξε ο αμαρτωλός, δηλαδή η ύπαρξη της συναίσθησης της αμαρτωλότητάς του και της βαθιάς λύπης και συντριβής του.Η τελευταία αγγίζειβαθιά την καρδιά μέχρι του σημείου του πόνου και των δακρύων ως αποτέλεσμα των πταιασμάτων και τα ανομήματά του.

Δεύτερον*εξομολόγηση*, δηλαδή ενώπιον του πνευματικού, του ιερέα και λειτουργού του μυστηρίου, εξωτερίκευση της εσωτερικής της ψυχής του μετάνοιας και κατάνυξης και συντριβής και η με πολλά δάκρυα και βαθιά ταπείνωση ομολογία της ενοχής του και εκζήτηση του θείου ελέους και της άφεσης των αμαρτιών του.

Και τρίτον, η *εξαγόρευση* των αμαρτιών του. Η τελευταία, ουσιαστικά δεν διαφέρει από την εξομολόγηση και αφορά στην φανέρωση των αμαρτιώ και όχι στην απόκρυψη τους , λόγο φόβου ή ντροπήςκαι αποφυγήτης απαρίθμησης τους από φόβο μη μαθευτούν τάχα και έχει έπειτα τις όποιες ενδεχόμενες συνέπειες, που θα του κοστίσουν πολύ.

Είναι θεμελιώδης η κατά σειρά απαρίθμηση και με έντονη και ειλικρινή κατάνυξη και συντριβή των μεγάλων και μικρών παρεκτροπών και ηθικών του

---

[41] Και πριν συσταθεί από τον Κύριο το μυστήριο αυτό, τόσο ο Πρόδρομος Ιωάννης, όσο και ο ίδιος ο Κύριος, όσο και οι άγιοι Απόστολοι έπειτα, σε μετάνοια καλούσαν τους ανθρώπους. "Μετανοείτε· ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών"· "Μετανοείτε και πιστεύετε εν τω Ευαγγελίω"· "Μετανοήσατε, και βαπτισθήτω έκαστος υμών επί τω ονόματι Ιησού Χριστού εις άφεσιν αμαρτιών" (Ματθ. γ' 2, δ' 17, Μάρκ. α' 15, Πράξ. β' 38).

παραβάσεων και πτώσεων. Η ομολογία της ενοχής των όποιων κακών που διέπραξε, αυτός και κανείς άλλος. Ακολούθως, οφείλει να ζητήσει για το κάθε ένα ξεχωριστό αμάρτημά του την του Θεού άφεση. Ακόμη, οφείλει να ζητήσει και οδηγίες, συμβουλές και νουθεσίες από τον πνευματικό εξομολογητή του, προκειμένου να μην υποπέσει εκ νέου στα ίδια παραπτώματα και ανομήματα, έτσι ώστε να του εξασφαλίσει την περαιτέρω χριστιανική ζωή, η οποία είναι μια ζωή συνεχούς μετάνοιας και προόδου στην αρετή. Τότε πράγματι μετανοεί ο αμαρτωλός. Και τότε μόνο , και εφόσον υποβάλλει τον εαυτό του στους τρεις αυτούς όρους της αληθινής μετάνοιας, δύναται να λάβει παρά του Θεού και μέσω του εξομολόγου "συγγνώμην και άφεσιν αμαρτιών". Με τον τρόπο αυτό θα μπορέσει να ελαφρωθεί η συνείδησή του και να ειρηνεύσει η ψυχή του, καθώς επίσης και να φύγει το βάρος και η αγωνία της ενοχής που τον καταπίεζε και να μπορέσει να αισθάνεται πλήρη την ειρήνη και ανάπαυση, πλήρη την ευλογία και χάρη του Θεού στη ζωή του.

3.2.Σύσταση του μυστηρίου

Η εξομολόγηση ενώπιον του ιερέως, του πνευματικού πρέπει να γίνει, διότι αυτός είναι εντεταλμένος προς αυτό λειτουργός του μυστηρίου, αυτός και κανείς άλλος. Ο Κύριος ίδρυσε και συνέστησε το μυστήριο αυτό, όταν είπε στον Πέτρο το «ό εάν δήσης επί της γης, έσται δεδεμένον εν τοις ουρανοίς, και ό εάν λύσης επί της γης, έσται λελυμένον εν τοις ουρανοίς»[42]. Και κυρίως, όταν μετά την Ανάστασή Του δίνοντας και Πνεύμα Άγιο σε όλους τους Αποστόλους του είπε:«Λάβετε Πνεύμα Άγιον· άν τινων αφήτε τας αμαρτίας, αφίενται αυτοίς, άν τινων κρατήτε, κεκράτηνται»[43].

Οι λόγοι αυτοί του Κυρίου συνιστούν και πράξη ίδρυσης του θείου μυστηρίου. Μέσω των λόγωναυτών δίδεται στους Αποστόλουςη εξουσία να κρατούν και να λύνουν τις αμαρτίες των ανθρώπων. Μόνο του Θεού είναι η θεία εξουσία να παραχωρεί άφεση των αμαρτιών. Χαρακτηριστικό είναι το θαύμα της θεραπείας του παραλυτικού της Καπερναούμ, μέσω του οποίου απέδειξε στους μοχθηρούς και κακεντρεχείς γραμματείς και φαρισαίους, που αμφισβητούσαν την εξουσία του αυτή την ανωτέρω θεία του εξουσία. Και τότε, πριν κάνει το θαύμα, τους είπε «ίνα δε ειδήτε ότι εξουσίαν έχει ο υιός του ανθρώπου αφιέναι επί της γης αμαρτίας», τότε

[42] Ματθ. ιστ' 19
[43] Ιωάν. κ' 22-23

κάνει το θαύμα προς απόδειξη της εξουσίας του αυτής και «λέγει τω παραλυτικώ· σοι λέγω, έγειρε και άρον τον κράβαττόν σου και ύπαγε εις τον οίκον σου»[44]. Του Κυρίου λοιπόν η εξουσία η οποία είναι πάνω από όλα θεία και φιλάνθρωπη και η οποία με βεβαιότητα απορρέει από τη θεότητά Του, αλλά και από την εξιλαστήρια υπέρ των ανθρώπων σταυρική Του θυσία, την οποία πρόσφερε προς άφεση των αμαρτιών των αμαρτωλών και ένοχων ανθρώπων. Και αυτή του την εξουσία ο φιλάνθρωπος Κύριος την μεταβίβασε στους αγίους του Αποστόλους, όπως έχει αναφερθεί.

Έπειτα, επιδιώκοντας να διατηρήσει την εξουσία Του αυτή στην Εκκλησία του, μέσω των Αποστόλων την μεταβίβασε στους διαδόχους τους, τους ποιμένες της Εκκλησίας, τους επισκόπους και πρεσβυτέρους. Και μόνο αυτοί ως κανονικοί διάδοχοι των Αποστόλων έχουν την εξουσία να παρέχουν άφεση. Και πράγματι, έπειτα από μετάνοια και εξομολόγηση βαθιά και ειλικρινή, όπως είπαμε, παρέχουν την άφεση στον εξομολογούμενο με συντριβή και την παρέχουν με την ευχή της άφεσης. Το ότι ούτε Άγγελοι ούτε άλλοι άνθρωποι έχουν δικαίωμα να συγχωρούν αμαρτίες, παρά μόνο οι ιερείς, λέει και τονίζει αυτό ο ιερός Χρυσόστομος: «Ου γαρ προς εκείνους (τους Αγγέλους δηλαδή) είρηται· όσα αν δήσητε κλπ. Έχουσι μεν γαρ και οι κρατούντες επί της γης την του δεσμείν εξουσίαν, αλλά σωμάτων μόνον· ούτος δε ο δεσμός αυτής άπτεται της ψυχής, και διαβαίνει τους ουρανούς, και άπερ αν εργάσωνται κάτω οι ιερείς, ταύτα ο Θεός άνω κυροί (επικυρώνει), και την των δούλων γνώμη ο Δεσπότης βεβαιοί… ούτοι δε ου λέπραν σώματος, αλλ' ακαθαρσίαν ψυχής, ουκ απαλλαγείσαν δοκιμάζειν, αλλ' απαλλάττειν παντελώς έλαβον εξουσίαν»[45]. Και ο Κύριλλος Αλεξανδρείας:«Και καθ' έτερον τρόπον (οι πνευματοφόροι πατέρες) αφιάσί τε και κρατούσιν αμαρτίας, επιτιμώντες μεν αμαρτάνουσι τοις της Εκκλησίας τέκνοις, μετανοούντες δε συγγινώσκοντες». Διαφορετικός είναι ο τρόπος με τον οποίο οι θεοφώτιστοι πατέρες, οι πνευματικοί δηλαδή, παραχωρούν τη συγχώρεση, καθώς επίσης και αφήνουν επιτίμια στα τέκνα της Εκκλησίας που αμαρτάνουν, αλλά δεν μετανοούν ειλικρινά, συγχωρούν δε εκείνους οι οποίοι πράγματι μετανοούν και συντρίβονται για τις αμαρτίες τους. Και στον Ποιμένα των αποστολικών χρόνων γράφεται «Πάσι δε τοις αγίοις άφεσιν επάγει τοις αμαρτήσασι μέχρι ταύτης της ημέρας εάν εξ όλης καρδίας μετανοήσωσι»[46].

---

[44]Μάρκ. β' 10, 11
[45]Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Λόγος 24ος, Περί αμαρτίας και εξομολογήσεως, παρ.51-59
[46]Αθ. Σ. Φραγκόπουλου – «Η Ορθόδοξη Χριστιανική Πίστη μας»,2018, Αθήνα, Εκδόσεις Αδελφότης Θεολόγων "Ο Σωτήρ"

Μόνο ότανεπιδεικνύει πλήρη και τέλεια μετάνοια ο εξομολογούμενος, δύναται να λάβει από τον ιερεά την άφεση. Σε αντίθετη περίπτωση που η μεταμέλεια του δεν είναι πλήρης και ειλικρινής, τότε, ο πνευματικός οφείλει να του επιβάλλει και μερικά επιτίμια κατά την κρίση του, π. χ. νηστεία, μελέτη πνευματικών βιβλίων και ιδίως την Αγία Γραφή, προσευχή, ελεημοσύνη κλπ. Αυτά έχουν πρωτίστως παιδαγωγικό χαρακτήρα. Δηλαδή. Ο βασικός σκοπός τους είναι να υποβοηθήσουν τον μετανοούντα να συνέλθει πλήρως και να παρουσιάσει τέλεια μετάνοια, έτσι ώστε τελικά να λάβει και τέλεια συγχώρηση. Ο ιερός Χρυσόστομος προτρέποντας τον αμαρτωλό σε μετάνοια με στοργικό ενδιαφέρον για τη σωτηρία του του λέει «Είσελθε εις την εκκλησίαν και εξάλειψον την αμαρτία. Ιατρείο γάρ εστι ενταύθα, ου δικαστήριο»[47]. «Μη αισχυνθής πάλι εισελθείν εις την εκκλησίαν· αισχύνου αμαρτάνων, μη αισχύνου μετανοών». Να ντρέπεσαι να αμαρτάνεις, μη ντρέπεσαι να μετανοείς. «Ούτω και επί της εξομολογήσεως των αμαρτιών και επί των ευχών των μετά εκτενείας γενομένων συμβήσεται».

3.3. Η μετάνοια και η εξομολόγηση στην Π α λ α ι ά Διαθήκη

Η μετάνοια και η εξομολόγηση στην Π α λ α ι ά Διαθήκη εθεωρείτο μια απλή αρετή. Στην Καινή Διαθήκη όμως διαθήκη ο χαρακτήρας μεταβάλλεται σε βάθος, αφού συνιστά πλέον για τους ορθόδοξους χριστιανούς είναι ένα από τα Επτά Μυστήρια της Εκκλησίας, το οποίο έχει και υποχρεωτική φύση. Η Μετάνοια σώζει, όταν αυτή οδηγεί στην Θεία Κοινωνία, που δίδεται «εις άφεσιν αμαρτιών και εις ζωήν αιώνιον».

Η Εξομολόγηση που γίνεται με συντριβή και δάκρυα είναι η ανανέωση του αγίου Βαπτίσματος, γι' αυτό και καλείται λουτρό δακρύων ή δεύτερο Βάπτισμα. Συνιστά μια η συμφωνία με το Θεό Πατέρα δια μέσου του Πνευματικού ιερέως για μια νέα ζωή, βασική και πρώτη αρχή της οποίας είναι η ταπείνωση.

Η Μετάνοια είναι υπόθεση μιας ολόκληρης ζωής καθώς ο άνθρωπος όσο βρίσκεται εν ζωή συνεχίζει να αμαρτάνει. Για το λόγο αυτό αποτελεί και αρχή μιας νέας εν Χριστώ ζωής η Μετάνοια. Η Θεμελιώδης Πράξη της Μετανοίας είναι η ιερά Εξομολόγηση και απώτερος σκοπός της είναι η ενσωμάτωση του πιστού στο Σώμα

[47] Όπως παραπομπή 45

της Εκκλησίας του Χριστού με την Θεία Κοινωνία.
Τα αισθητά σημεία του μυστηρίου[48] είναι:

- Πρώτον: η ειλικρινής εξομολόγηση και εξαγόρευση μπροστά στον πνευματικό όλων των αμαρτημάτων, που τελέστηκαν είτε με έργα είτε με λόγους είτε με σκέψεις είτε με εσωτερικές διαθέσεις, ταραχές και επιθυμίες, είτε εν γνώσει είτε εν αγνοία είτε εκουσίως είτε ακουσίως. Ενδεικτικά της αληθινής μετανοίας είναι: η συντριβή, τα δάκρυα, η αποστροφή προς την αμαρτία και ο πόθος αγίας ζωής.
- Δεύτερο αισθητό σημείο είναι: η επίθεση των χειρών και του επιτραχηλίου του Εξομολόγου ιερέως στο κεφάλι του εξομολογούμενου.
- Και τρίτον, η συγχωρητική ευχή.

3.4. Η μεταδιδόμενη χάρη

Το σωσίβιο για την σωτηρία μας από την αμαρτία είναι το Μυστήριο της Μετανοίας και της ιεράς Εξομολογήσεως. Η κατανόηση και η συνειδητότητα της αμαρτίας, χρειάζεται την ώρα της θείας Χάριτος. Η θεία Χάρις είναι εκείνη που θα ξεσκοτίσει την καρδιά, θα δυναμώσει την θέληση, θα φωτίσει το νου, που είναι διαρκώς σκοτισμένος, θα προκαλέσει συντριβή, θα φέρει μετάνοια, θα οδηγήσει τον αμαρτωλό στο πετραχήλι του Πνευματικού.
Με το Μυστήριο της Μετανοίας και Εξομολογήσεως «δίδεται» η συγχώρηση όλων των αμαρτημάτων. Δια της αφέσεως αυτής επανέρχεται ο μετανοήσας αμαρτωλός χριστιανός στην κατάσταση της εν Χριστώ ζωής. Όλες οι αμαρτίες, μικρές ή μεγάλες, θανάσιμες ή ασυγχώρητες, εξαλείφονται. Μόνον η αμετανοησία παραμένει ασυγχώρητη και χαρακτηρίζεται ως βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος: «Πάσα αμαρτία και βλασφημία αφεθήσεται τοις ανθρώποις, η δε του Πνεύματος βλασφημία ουκ αφεθήσεται τοις ανθρώποις … ούτε εν τω νυν αιώνι ούτε εν τω μέλλοντι»[49].
Οι Πατέρες μας ταυτίζουν την βλασφημία ταυτίζεται με την αμετανοησία, αφού μόνο το Άγιο Πνεύμα είναι Αυτό που χορηγεί την σώζουσα Τριαδική Χάρη. Άρα, αμετανοησία σημαίνει άρνηση της θείας Χάριτος, που σώζει, λυτρώνει, δικαιώνει και αγιάζει. Οπότε και αυτή η άρνηση συνιστά προσβολή και βλασφημία έναντι του Αγίου Πνεύματος. Η αμετανοησία είναι ασυγχώρητη, διότι η Θεία Χάρις, που καλεί

[48]Φίλιας Γεώργιος, Γένεση και Εξέλιξη των Μυστηρίων της Μετάνοιας, ΕΚΠΑ Θεολογική Σχολή
[49]Ματθ.ιβ΄,31-32

τον αμαρτωλό στην μετάνοια, δεν ενεργεί αυθαίρετα, παρά απαιτεί και την ανθρώπινη συγκατάθεση και συνεργασία. *Εσύ Θεέ μου, με συγχωρείς, ναι, αλλά πρέπει να το θέλω και εγώ. Εσύ θυσιάστηκες επάνω στο Σταυρό, ναι, αλλά πρέπει και εγώ να σου πω* «μνήσθητί μου, Κύριε εν τη Βασιλεία σου σου» σαν τον ληστή, για να ακούσω το λελυμένος και συγκεχωρημένος…» και το «σήμερον μετ΄ εμού έση εν τω Παραδείσω». Με την κάθε αμαρτία, μικρή ή μεγάλη, ο άνθρωπος απομακρύνεται από τον Χριστό, που είναι η αληθώς η Ζωή, και έτσι εκπίπτει της Θείας Χάριτος, ακολουθώντας ο σκοτισμός του νου του και η νέκρωση των πνευματικών του δυνάμεων. Οπότε η αμαρτία δεν συνιστά μια λανθασμένη ή μια άτοπη κίνηση, που κάνει ο άνθρωπος και που για να την διορθώσει χρειάζεται μια τυπική «συγνώμη». Η αμαρτία βαίνει αντίθετα προς το ίδιο το Θέλημα του Θεού.

Η Εξομολόγηση συχνά επιβάλλει κάποια επιτίμια, όπως: αποχή από την Θεία Κοινωνία, νηστείες, γονυκλισίες, ελεημοσύνες, προσευχές, μελέτη της Αγίας Γραφής κλπ. Αυτά δεν επιβάλλονται για να εξαλείψουν τις αμαρτίες ούτε έχουν ποινικό χαρακτήρα. Δεν καταδικάζουν και δεν τιμωρούν κανέναν. Η ιερά Εξομολόγηση αποτελεί ένα έργο απείρου φιλανθρωπίας του Αγίου Θεού. Εσφαλμένα αποδίδεται στα επιτίμια ποινικός και λογιστικός χαρακτήρας, επίσης κακόδοξα και αιρετικά μόνον οι Παπικοί τους επιβάλλουν. Τα επιτίμια στην Ορθόδοξη Εκκλησία έχουν πάνω από όλα παιδαγωγικό χαρακτήρα και επιβάλλονται τρόπον τινά ως φάρμακα προς την πλήρη θεραπεία. Συνιστά πάνω από όλα μια η θεραπευτική αγωγή του γιατρού, για να σώσει τον άρρωστο.Αναλυτικότερα το ζήτημα αυτό εξετάζεται στη συνέχεια.

3.5.Η τάξη των μετανοούντων πρώτων αιώνων

Κατά τους πρώτους αιώνας, σ’ όσους αμάρταναν θανάσιμα, η Εκκλησία για να σώσει τις ψυχές τους, παιδαγωγικά, τους έβαζε βαριά επιτίμια και κανόνες. Αυτοί ήσαν οι «μετανοούντες» και εχωρίζοντο σε διάφορες κατηγορίες, που ήσαν οι εξής[50]:

- Πρώτον: Οι αφοριζόμενοι ήαφορισμένοι.

[50] Αρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης, Εκκλησιαστική Ιστορία, εκδόσεις Παπαδημητρίου, σελ.304-307

- Δεύτερον: Οι προσκλαίοντες και χειμαζόμενοι.

Επρόκειτο για χριστιανούς με θανάσιμα αμαρτήματα, που παρέμεναν έξω από τον ναό, στο ύπαιθρο, χειμώνα-καλοκαίρι (με χιόνια, με βροχές, με κρύο, με χαλάζι ή με πολλή ζέστη), και ζητούσαν από τους εισερχομένους χριστιανούς, με πολλά δάκρυα, γονατιστοί, να προσευχηθούν να τους συγχωρήσει ο Θεός. Δεν έπαιρναν ούτε Αντίδωρο.

- Τρίτον: Οι υποπίπτοντες.

Οι «υποπίπτοντες» ήσαν συνεχώς γονατιστοί μέσα στον ναό, ακόμη και τις Κυριακές. Λόγω του πλήθους των αμαρτημάτων τους εδέχοντο μόνο την ευλογία του επισκόπου -αν υπήρχε- ή του ιερέως που λειτουργούσε, και αναχωρούσαν μαζί με τους Κατηχουμένους από την Εκκλησία.

- Τέταρτον:Οι συνιστάμενοι.

Συνιστάμενοι είναι σήμερα οι περισσότεροι χριστιανοί που έχουν κανόνα να μην κοινωνούν. Συμμετέχουν στην Θεία Λειτουργία μέχρι το τέλος και παίρνουν μόνο Αντίδωρο.

- Πέμπτον: Προς μια νέα «τάξη μετανοούντων».

Κατά την άποψη πολλών ευλαβών και αξιοσεβάστων Επισκόπων και Πρεσβυτέρων της Εκκλησίας μας, επιβάλλεται από τις σημερινές συνθήκες η δημιουργία μιας νέα τάξης μετανοούντων, οι οποίοι έχουν άμεση ανάγκη κατηχήσεως και επανευαγγελισμού. Σ' αυτούς θα συγκαταλέγονται: οι αδιάφοροι, οι χλιαροί, οι ακατατόπιστοι, οι αγνοούντες, οι σκληρόκαρδοι, οι αμφιβάλλοντες, οι ολιγόπιστοι, οι κακόπιστοι, οι απειθάρχητοι και τόσοι άλλοι, δηλαδή όλοι μας! Διότι σχεδόν όλοι μας ελάχιστα πράγματα από την πίστη μας γνωρίζουμε, σχεδόν τίποτε απ' αυτήν και τα Μυστήριά της. Είμεθα μεν βαπτισμένοι, αλλά ακατήχητοι και ακατατόπιστοι.

3.6. Το έργο της πνευματικής πατρότητας και οι λειτουργοί του

Ειδική εγκύκλιος του Οικουμενικού Πατριαρχείου εκδοθείσα το 1887 τονίζει ότι το αξίωμα της πνευματικής πατρότητος χορηγείται μόνον «τοις αμέμπτως εν πάσι

βιώσασι και αξίους εαυτούς εν τη Ιερωσύνη αναδειξαμένοις και δυναμένοις σώζειν και επιστρέφειν ψυχάς από πλάνης οδού αυτών»[51].

Το ύψος του αξιώματος, το μέγεθος της αποστολής του Πνευματικού – εξομολόγου και οι τεράστιες δυσκολίες που συνοδεύουν και συνδέονται με το έργο του, καθιστούν απόλυτα αναγκαίο οι επίσκοποι της Ελλαδικής Εκκλησίας να επιδεικνύουν μεγίστη προσοχή, όπως το συνιστά ο Μέγας Βασίλειος[52], και «μετά δοκιμασίας πλείονος» να αναθέτουν σε δοκιμασμένους κληρικούς το μεγάλο λειτούργημα της Ιεράς Εξομολογήσεως.

Γι' αυτό θεωρείται απαραίτητος η ειδική χειροθεσία και το Ενταλτήριον των Επισκόπων γράμμα, διότι «ου πάντων εστίν οδηγήσαι και ετέρας ψυχάς, αλλ' οις εδόθη η θεία διάκρισις» κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Σιναΐτη[53].

Ο Πνευματικός, είτε άγαμος είτε έγγαμος, οφείλει να ζει πνευματικά, κατέχοντας «τα χαρίσματα τα κρείτονα»[54]. Δηλαδή το κατά δύναμιν καθαρός και αμόλυντος, αφού – κατά τον άγιον Συμεών τον Νέο Θεολόγο[55] – άγιος και Πνευματικός πατήρ ταυτίζονται, διότι δεν μπορεί ο ιερεύς να είναι άγιος χωρίς προηγουμένως να έχει γίνει πνευματικός, δηλαδή μέτοχος του Παναγίου Πνεύματος.

Ο δε όσιος Θεόγνωστος τονίζει επιγραμματικά ορισμένα πράγματα, που πρέπει να μας βάλουν σε σοβαρές σκέψεις: «Αν δεν σου αποκαλύφθηκε από το Άγιο Πνεύμα ότι είσαι δεκτός, συ ο ιερεύς, σαν μεσίτης Θεού και ανθρώπων, ως ισάγγελος στην ψυχή και στο σώμα, ΜΗΝ τολμάς να τελής τόσο ριψοκίνδυνα και άφοβα την φρικτή και πάναγνη ιεροτελεστία των θείων Μυστηρίων, την οποία και οι Άγγελοι σέβονται και πολλοί από τους Αγίους την απέφυγαν, σαν πανάχραντη, από μεγάλη ευλάβεια»[56].

Αν δεν έχουμε αυτήν την ειδική πληροφορία που μας τονίζει ο όσιος Θεόγνωστος, πως θα ανταποκριθούμε «μεστοί όντες παθών» στις πολλαπλές και δυσβάστακτες απαιτήσεις λυτρωτικής αγωγής των ψυχών στο Μυστήριο της

---

[51]Πατριαρχική Εγκύκλιος περί παρεδρείας των αρχιερατικών επιτροπών εν τοις διοικητικοίς συμβουλίοις - Υψηλή Πύλη, Υπουργείον των Εσωτερικών, Εγκύκλιος

[52] Χαρώνης Βασίλειος, Παιδαγωγική Ανθρωπολογία Μ.Βασιλείου, Η εξομολόγηση 750-759, ηλεκτρινικά

[53] Φιλοκαλία των Ιερών νηπτικών, Τόμος Α, εκδόσεις Παπαδημητρίου

[54]Α΄ Κορ. ιβ΄, 31

[55] Παλάνη Δήμητρα, Η μετάνοια και η Εξομολόγηση κατά τον Συμεών τον Νέο Θεολόγο, ΑΠΘ 2015, σελ.67

[56] Όπως παραπομπή 53, Β Τόμος, σελ.9-11

Μετανοίας και εξαγορεύσεως των λογισμών, που κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο είναι «τέχνη τεχνών και επιστήμη επιστημών»[57];

Γι' αυτό ο Πνευματικός – ιερεύς πρέπει να μαθητεύει συνέχεια και με κάθε επιμέλεια στο «σχολείο» του Αγίου Πνεύματος! Και το Άγιο Πνεύμα, ως «πτυχίο»αυτού του «σχολείου», δεν δίδεται παρά σ' όσους είναι πρόθυμοι να υποβληθούν σε κόπους και θυσίες, να υποστούν θλίψεις και να χύσουν ιδρώτα, δηλαδή να καταβάλουν το τίμημα της πίστεως και των έργων της. Αφού «άνευ κόπων και πόνων πολλών και ιδρώτων, βίας τε και στεναχωρίας και θλίψεως, ουδείς διήλθε τον σκοτασμόν της ιδίας αυτού ψυχής, ουδέ το Φως του Πανάγιου Πνεύματος εθεάσατο», τονίζει ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος[58].

Γι' αυτό και το έργο της ιεράς Εξομολογήσεως είναι δυσχερέστατο, υπεύθυνο, επίπονο και λίαν επώδυνο. Η επιπόλαια και ανεύθυνη αντιμετώπιση των θανάσιμων αμαρτημάτων των εξομολογούμενων, όπως και η υπερβολική και αδιάκριτη αυστηρότητα προς τους αμαρτήσαντας, μέχρι και εκδιώξεώς των από το εξομολογητήριο, μπορούν να κολάσουν και την ψυχή του Πνευματικού πατρός και του εξομολογούμενου.

Ο πολλαπλασιασμός των χριστιανών εκάστης Μητροπόλεως ανάγκασε τον Επίσκοπό της να βοηθείται στο Μυστήριο της Μετανοίας και Εξομολογήσεως και από τους πρεσβυτέρους. Από τα μέσα του 3ου αιώνος βλέπουμε να υπάρχει «πρεσβύτερος από της μετανοίας»[59].

Μυστήριο Μετανοίας – Εξομολογήσεως δεν έχουν οι Προτεστάντες, οι οποίοι ουδέποτε εξομολογούνται. Δεν δέχονται καθόλου τα λόγια του Κυρίου με τα οποία ίδρυσε το Μυστήριο και έδωσε αυτή την εξουσία της αφέσεως στους Μαθητές Του και Αποστόλους και αυτοί με την σειρά τους στους διαδόχους τους. Για να λύσουν όμως τα έντονα ψυχολογικά προβλήματα που δημιουργούνται από τις ενοχές της συνειδήσεως, έχουν αναπτύξει την Pastoral Psychology (την Ποιμαντική Ψυχολογία).

Στην ίδια όμως περίπτωση ανήκουν κι όλοι εκείνοι από τους Ορθοδόξους χριστιανούς που από μόνοι τους έχουν καταργήσει την ιερά Εξομολόγηση, ισχυριζόμενοι ή ότι δεν έχουν αμαρτίες και είναι καλοί άνθρωποι ή ότι εξομολογούνται μπροστά στην εικόνα του Χριστού! Μη μου πείτε ότι θα πάτε στην εικόνα να ζητήσετε συγνώμη και θα σας απαντήσει η εικόνα! Σας είπε καμιά εικόνα

---

[57]Πατρολογία Στυλιανού Παπαδόπουλου, Γρηγόριος ο Θεολόγος, Βίος και Διδασκαλία, τόμος Α, σελ.473

[58] Όπως παραπομπή 55 σελ. 49

[59]Σωκράτους, Αποστολικός κανόνας ΝΒ, P.G. 67,613-616

ποτέ «λελυμένος και συγκεχωρημένος» είσαι; δεν συγχωρούν οι εικόνες, μόνο το πετραχήλι του Πνευματικού, που είναι διάδοχος των Αποστόλων.

Αυτήν την εξουσία να συγχωρεί τις αμαρτίες την είχε ο Κύριος ως Θεός. Γι' αυτό έλεγε «αφέωνταί σοι αι αμαρτίαι σου…ίνα δε ειδήτε ότι εξουσίαν έχει ο Υιός του ανθρώπου αφιέναι επί της γής αμαρτίας ….[60]. Ο Κύριος την μεταβίβασε στους Αποστόλους και αυτοί στους Επισκόπους και δι' αυτών στους πρεσβυτέρους. Έτσι λοιπόν η αγία μας Εκκλησία, μέσα από την Αποστολική διαδοχή, πήρε από τον Κύριο και Θεό και Σωτήρα ημών Ιησού Χριστό την εξουσία να συγχωρεί αμαρτίες.

3.7. Το μυστήριο της εξομολογήσεως

Στην ψυχανάλυση μπορείς να αποδώσεις στους άλλους ευθύνη, γιατί το αισθάνεται ως ανάγκη η ψυχή σου. Στην ιερά Εξομολόγηση όμως την ευθύνη θα την πάρεις εσύ για να ξαλαφρώσεις. Σημασία δεν έχει κάτω από ποιες συνθήκες έγινε η πτώση. Σημασία έχει η αναγνώριση του λάθους. Μπορεί όλες οι συνθήκες να ήταν αρνητικές, αλλά όταν αναγνωρίσεις ότι φταις, τότε απαλλάσσεσαι από το βάρος την ενοχής, διαφορετικά το παίρνεις μαζί σου.
Όταν ο εξομολογούμενος πέφτει στα γόνατα και καταφεύγει στο πετραχήλι του Πνευματικού, συντρίβεται, κλαίει και ζητά συγχώρηση, τότε έρχεται η ευσπλαχνία του Αγίου Θεού μέσα από το πρόσωπο του ιερέως, ο οποίος με πολύ συμπόνια και αγάπη σκύβει στο μετανοημένο αμαρτωλό άνθρωπο, του λέει τον παρηγορητικό λόγο και του χαρίζει την άφεση από τον Θεό, κι έτσι ο άνθρωπος φεύγει λυτρωμένος, σωσμένος, ανάλαφρος, ειρηνικός και χαρούμενος. Η όψη του γίνεται φωτεινή και πολλές φορές αισθάνεται μια ανεξήγητη σωματική και ψυχική ελαφρότητα[61].

Αυτό το φαινόμενο είναι ένα ψυχικό βίωμα ελευθερίας και λυτρώσεως, το οποίο κανένας ψυχαναλυτής δεν μπορεί να το προσφέρει στον βασανιζόμενο από ποικίλες καταστάσεις και ενοχές άνθρωπο[62].
Αλλά και αυτοί που εξομολογούνται συχνά, διατρέχουν ένα μικρό κίνδυνο (φαίνεται μικρός αλλά δεν είναι): να καταντήσει η Εξομολόγησή του μια ξηρά συνήθεια, ένας

[60]Μαρκ. β΄, 5 και 10-11
[61]Πεμπτουσία, Για την ωφέλεια που χαρίζει η Εξομολόγηση, [https://www.pemptousia.gr/2019/03/gia-tin-ofelia-pou-charizi-i-exomologisi/]
[62]*Ναι, Αγαθέ, στην εξουσία Σου είναι να κάνεις θαύματακαι δεν υπάρχει μεγαλύτερο θαύμα από το να αγαπάκάποιος τον αμαρτωλό στην πτώση του.Τον άγιο είναι εύκολο να τον αγαπάς, είναι άξιος»***Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης**

ξηρός τύπος, μια άγονη απαρίθμηση των αμαρτημάτων τους, χωρίς συντριβή. Γι' αυτό πολλές φορές μετά από μια τέτοια ξηρά απαρίθμηση των αμαρτημάτων επαναλαμβάνουμε τα ίδια και τα ίδια.
Πρέπει να είναι η Μετάνοιά μας μια βαθιά συντριβή στα πόδια του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, απ' όπου εν συνεχεία θα ριφθούμε στην ανοικτή και σπλαχνική αγκαλιά Του.Θα κάνουμε εξαγόρευση των πτώσεών μας και ασφαλώς θα εκθέσουμε και τα προβλήματα και τις αγωνίες μας μέσα στην οικογένεια, τις πνευματικές μας ανησυχίες, τον αβάστακτο πόνο μας για την για την απομάκρυνση των παιδιών μας από την Εκκλησία, τις οικογενειακές μας συγκρούσεις και τραγωδίες, τις επιπτώσεις από τους χωρισμούς και τα διαζύγια, τους προβληματισμούς μας για την έκπτωση των ηθικών αξιών της ζωής και όλα εκείνα που κυριολεκτικώς τραυματίζουν θανάσιμα την ψυχή μας.Γι' αυτό και ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος συνιστά: αποκαλύψτε στον Πνευματικό Ιερέα και τα πιο απόκρυφα μέρη της ψυχής σας, τις ανησυχίες σας και τα μεγάλα μυστικά της καρδιάς σας, με τον ίδιο τρόπο που φανερώνει ο άρρωστος στον γιατρό τα κρυφά τραύματά του, κι έτσι μόνο θα πάρετε την γιατρειά σας[63].

Στην Εξομολόγηση αφήνουμε την δική μας γνώμη στην άκρη. Γιατί καμιά φορά εξομολογούνται μερικοί και λένε: «Ξέρεις, πάτερ, έχω την γνώμη…» τι θα πει έχω την γνώμη; Αυτό είναι σαν να λέμε: «Θεέ μου, Εσύ καλά τα λες, αλλά εγώ όμως έχω αυτήν την γνώμη πως έτσι πρέπει να γίνει»!!!

Έτσι λοιπόν, σκύβοντας το κεφάλι δεχόμαστε με υπακοή την γνώμη και την συμβουλή της Εκκλησίας, όπως δίδεται από το στόμα του Πνευματικού. Η προτροπή και η απόφαση του Πνευματικού ιερέως είναι η φωνή του Θεού, είναι το θέλημά Του, είναι η εντολή Του, είναι η αγάπη Του.Πηγαίνοντας στην ιερά Εξομολόγηση εκτός από την συντριβή πρέπει να μας κατέχει ο θείος φόβος και η ελπίδα. Θείος φόβος επειδή αμαρτήσαμε, επειδή λυπήσαμε τον Θεό, επειδή αυτοκτονούμε με την αμαρτία. Πρέπει να μας διακατέχει αυτός ο θείος φόβος, γιατί είμεθα ένοχοι, φταίχτες, ολιγόπιστοι, δίψυχοι, δειλοί, αμετανόητοι αμαρτωλοί… συντριβή πιθανόν να έχουμε, διότι αισθανόμαστε την αγριότητά μας, αλλά χρειάζεται και η ελπίδα ότι θα συγχωρηθούμε, ότι θα ξεπλυθούμε αν και ανάξιοι, θα γίνουμε και πάλι παιδιά του Θεού. Θα μας ανοιχθούν οι θείες αγκαλιές και από το στόμα του ουράνιου Πατρός και Θεού θα ακούσουμε: Ντύστε αυτό το παιδί μου την στολή την πρώτη και βάλτε

[63]Τσαβδαρίδης Χαράλαμπος, Λόγοι Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου, ιστολόγιο 04/10/2011

του στο χέρι το δακτυλίδι της υιοθεσίας και σανδάλια στα πόδια του, αφού προηγουμένως λούσετε και καθαρίσετε αυτό. Διότι «ο υιός μου ούτως νεκρός ην και ανέζησε, απολωλός ην και ευρέθη»[64]. Νεκρός από την αμαρτία, που αναστήθηκε με την μετάνοια. Δεν προσερχόμεθα όμως με την διάθεση της υπακοής ούτε και με πνεύμα ταπεινό και συντετριμμένο στον Πνευματικό, αλλά προβάλλουμε αιτήματα και γνώμες σαν να μας έχει υποχρεώσει ο Θεός. Εμείς έχουμε υποχρέωση σ' Αυτόν!!! Εμείς είμαστε οι κατάδικοι κι Αυτός έρχεται στην δική μας θανατική καταδίκη και σταυρώνεται για μας και μας ελευθερώνει δωρεάν κι έχουμε απαιτήσεις από τον Θεό… η Μετάνοια είναι ανάσταση, είναι ζωή, είναι φως, είναι η χαρά της Εκκλησίας, είναι η χαρά των Αγγέλων, είναι η χαρά των Ουρανών, είναι η χαρά του Κυρίου μας[65].

Η Εκκλησία είναι το κατ' εξοχήν θεραπευτήριο ψυχών με «διευθυντάς τμημάτων» τους Επισκόπους και βοηθούς γιατρούς τους Πρεσβυτέρους, Άρα το εξομολογητήριο είναι ιατρείο ψυχών. Και δεν θεραπεύονται μόνο οι θανάσιμες πληγές που προκαλούν οι αμαρτίες, αλλά και ότι προκαλεί κατάθλιψη, άγχος, ανασφάλεια, ανησυχία, φοβίες, αγωνίες και άλλες νοσηρές ψυχοσωματικές ταραχές[66], αρκεί να υπάρχει αληθινή συναίσθηση της αμαρτωλότητος, αληθινή μετάνοια και ειλικρινής Εξομολόγηση μέχρι και λογισμών.

Αν η ψυχή του μετανοούντος γεμίσει παράκληση από το Πανάγιο Πνεύμα και φωτισμό – Φως από τον Σωτήρα Χριστό, τότε ουδεμία του δαίμονος προσβολή ή της κακίας του κόσμου επίθεσης μπορεί να διαταράξει την ψυχική υγεία που απέκτησε από το λουτρό των δακρύων και της Μετανοίας, είναι επιπλέον μέλος του Σώματος της Εκκλησίας του Χριστού και κοινωνός της Θείας Χάριτος.

Ο διακριτικός Πνευματικός, ο γεμάτος αγάπη, καλοσύνη, συγκατάβαση, ταπείνωση, θα σκύψει με την Χάρη του Θεού, θα παρηγορήσει θα κλάψει και θα συμπονέσει, προσευχόμενος προς τον Θεό, που είναι όλος Αγάπη, όλος σπλάχνα οικτιρμών, για να δροσίσει και να θεραπεύσει «πάσα νόσον» ψυχής και σώματος και τον βαθύ πόνο της καρδιάς του προσερχομένου σε μετάνοια και για να δώσει την λύση των προβλημάτων που καίνε.

---

[64]Λουκ.ιε' 11,32

[65]Πρωτοπρ. Στεφάνου Κ. Αναγνωστοπούλου, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ, Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί Ειδικών Ποιμαντικών Θεμάτων και Καταστάσεων (Κανονισμός 135/1999)

[66]Κιτρομηλίδης Γιάννης, Τα ψυχικά νοσήματα και η συνεργασία ιερέων και ιατρών για την αντιμετώπισή τους, Εισήγηση στην Η συνάντηση του Επιμορφωτικού Σεμιναρίου της Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου Β Ακαδημαϊκού έτους 2013-2014

Ο παραλογισμός των προληπτικών χριστιανών και προσερχομένων στο εξομολογητήριο χωρίς Μετάνοια είναι ότι θεωρούν τον Πνευματικό ιερέα σαν ένα είδος «μάγου», που με κάποιο «μαγικό ραβδί» θα τους λύσει ως δια μαγείας όλα τα καυτά τους προβλήματα και ειδικά τα συναισθηματικής φύσεως ή και προδοσίας – λιποταξίας συζύγων, ή και ασυμφωνίας, γκρίνιας, συγκρούσεων μπροστά στα παιδιά τους και άλλα πολλά.Εν τούτοις, παρά τα πολλαπλά σύγχρονα προβλήματα στο μυστήριο της Εξομολογήσεως βρίσκουν ανακούφιση και λύτρωση μυριάδες ψυχές πιστών ορθοδόξων χριστιανών σε όλο τον κόσμο. Και μην ξεχνούμε: «χαρά γίνεται εν τω ουρανώ επί ενί αμαρτωλώ μετανοούντι»[67].

3.8. Η ζωή μετά την εξομολόγηση

Καλό θα ήταν στο σημείο αυτό να αναπτύξουμε λίγα λόγια για την ζωή που θα πρέπει να ακολουθήσει ο Χριστιανός μετά την εξομολόγηση. Γιατί πολλοί δεν ξέρουν με ποιον τρόπο και με ποια μέσα να αναπτύξουν τη νέα ζωή και το ενδεχόμενο να πέσουν στα ίδια αμαρτήματα είναι πολύ πιθανό.

Όπως αναφέραμε στις προηγούμενες ενότητες, με το μυστήριο της εξομολογήσεως ο Χριστιανός λαμβάνει πλήρη άφεση αμαρτιών και απαλλάσσεται από την ενοχή και επανέρχεται στην κανονική πνευματική ζωή, την οποία έλαβε κατά τη διάρκεια του βαφτίσματος. Έτσι όπως έλαβε τη χάρη κατά την νηπιακή ηλικία και δεν μπορεί αμέσως να γίνει τέλειος άνθρωπος, αλλά θα περάσει πολλά στάδια και θα χρειαστεί πολλά μέσα ανάπτυξης και προφυλάξεις από τους κινδύνους που απειλούν τη ζωή του, έτσι ο χριστιανός που έλαβε το πνεύμα της μετάνοιας δεν μπορεί αμέσως να μεταπηδήσει στο στάδιο της αγιότητας και της ηθικής τελειώσεως.

Στη νέα ζωή, θα συναντήσει πολλά εμπόδια, τα περισσότερα από αυτά θα τα δημιουργεί ο ίδιος ο εαυτός του. Γιατί ο κάθε άνθρωπος τείνει προς στο κακό και την αμαρτία και ειδικότερα εκείνοι που άφησαν μέσα στα χρόνια να ριζώσει η αμαρτία μέσα στην ψυχή τους. Επίσης, θα συναντήσει εμπόδια από τους συνανθρώπους τους, με τους οποίους τόσο καιρό είχε συναναστροφές και θα προσπαθήσουν με ποικίλους τρόπους να ματαιώσουν τη νέα του ζωή.

[67]Γέρων Εφραίμ Φιλοθεΐτης, Μετάνοια=Σωτηρία ψυχής

Όλα τα παραπάνω θα πρέπει να γίνουν γνωστά στο μετανοούντα άνθρωπο, διότι η μετάνοια, η χριστιανική μόρφωση και η πνευματική μόρφωση δεν είναι έργο μιας ημέρας αλλά έργο ολόκληρης ζωής.Για να μην χαθεί η ανεκτίμητη δωρεά του Θεού στον άνθρωπο, που του δόθηκε δια μέσου της μετάνοιας[68], πρέπει ο χριστιανός να μην αναπαυτεί στο γεγονός της εξομολογήσεως αλλά να εξακολουθεί να εργάζεται στο μεγάλο έργο, το οποίο θα του εξασφαλίσει την αληθινή ευτυχία.

Για να καταφέρει κάτι τέτοιο θα πρέπει να χρησιμοποίει τα κατάλληλα μέσα που του υποδεικνύει ο νόμος του Θεού και θέτει στην διάθεση του η Εκκλησία του Χριστού. Διότι έτσι όπως χρειάζεται για την υλική ζωή το φως του ήλιου έτσι ακριβώς γίνεται και για την πνευματική ζωή και για τον δρόμο της αρετής, χρειάζεται φως πνευματικό, το οποίο δίνει μόνο η διδασκαλία του Ευαγγελίου.

Καλό θα ήταν να μην παραλείπει την προσευχή,με την οποία θα ζητάει και θα λαμβάνει τη δύναμη του Θεού για να αγωνίζεται καθημερινά κατά της ροπής του για αμαρτία. Πολύ περισσότερο να μην παραλείπει και την προσευχή που γίνεται κατά τη θεία Λειτουργία. Όπως και να χρησιμοποιεί θεία Κοινωνία, με την οποία θα θρέφει την ψυχή του με τον άρτο της ζωής, ενώνοντας την αδυναμία του με την παντοδυναμία Του Θεού, ενισχύοντας τον αγώνα του κατά του κακού και την πρόοδο του στη Χριστιανική ζωή. Και επομένως η νίκη είναι απολύτως εξασφαλισμένη: *«…Ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ»*[69].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

4.1.Η έννοια του πνευματικού πατέρα

[68] *«… κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καί, ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου».(Β΄Πετρ. Β΄22).*
[69] Αποκ.γ΄21

Η έννοια της πατρότητας συνδέεται και ερμηνεύει και γεγονός της γέννησης των παιδιών. Η εμπειρία των επίγειων πατέρων, ως συζύγων και υπεύθυνων για την ανατροφή και την φροντίδα των παιδιών τους, μας ανάγει με ένα απλό και δυναμικό τρόπο στη θεώρηση ότι ο Θεός είναι πατέρας ολόκληρης της κτίσεως. Με την αποκάλυψη της μοναδικής υιότητας στο πρόσωπο του Χριστού ολοκληρώνεται η έννοια της πατρότητας, η οποία εκφράζει την τριαδική σχέση με το πρόσωπο του Θεού Πατέρα[70].

- Σαρκικός πατέρας: με την έννοια του όρου αυτή μιλάμε για τη φυσική πατρότητα, δηλαδή την κατά σάρκα. Ο άντρας είναι ο γεννήτορας των τέκνωντης οικογένειας και διατηρεί και ένα ηγετικό ρόλο στην πορεία της οικογένειας ως σύνολο αλλά και της ανατροφής των τέκνων. Στο πρόσωπο του πατέρα ενσαρκώνεται ολόκληρη η οικογένεια. Αποτελείσυνδετικό κρίκο μιας γενιάς διατηρώντας τη συνέχεια της φυλής. Επίσης, αποτελεί μεταβίβαση μιας κληρονομιάς από τη μία γενιά στην επόμενη[71].

- Πνευματικός πατέρας: με τον όρο αυτό κάνουμε λόγο για πνευματική πατρότητα, όπου συντελείται πνευματική γέννηση, κατά την οποία ο άνθρωπος γίνεται μέτοχος της πατρικής κληρονομιάς, η οποία προσφέρεται ως βασιλεία του Θεού. Αυτό συντελείται αρχικά με το βάφτισμα κατά το οποίο ο βαπτιζόμενος απαλλάσσεται από τη δουλεία του διαβόλουεκουσίως και αποδέχεται, αλλά ταυτόχρονα και αποκτά, την υιοθεσία των τέκνων του Θεού. Μετά το βάπτισμα, κατά το μυστήριο της μετάνοιας ή εξομολογήσεως, ο αμαρτωλός- πιστός καλείται να αναγεννηθεί με την μετάνοια και να απαλλαγεί από τις ενοχές που του δημιούργησε η αμαρτία. Στο βάφτισμα γεννιέται μια νέα πνευματική γενιά , που οι πρώτοι αντιπρόσωποι της δεν θα αργήσουν να ονομαστούν και οι ίδιοι πατέρες. Αυτοί είναι που αναλαμβάνουν τη διακονία της αναγεννήσεως των πιστών. Αναλαμβάνουν την τέλεση των μυστηρίων και την καθοδήγηση των μελών της Εκκλησίας ακολουθώντας το παράδειγμα του Χριστού, ο οποίος χαρακτήρισε τη διακονία του προς τον κόσμο ως χρίση και αποστολή από το Πνεύμα του Θεού:*«…Πνεύμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ*

[70]Μητροπολίτης Συμεών Π.Κούτσας, Ο Πνευματικός Πατήρ:Η πνευματική πατρότης υπό το φως της ορθοδόξου παραδόσεως, εκδόσεις Ι.Μητροπόλεως Καλαβρύτων και Αιγιαλείας, 1995
[71]Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος, Η αξία και η σπουδαιότητα του πνευματικού πατέρα [http://www.sostis.gr/blog/item/2308-i-aksia-kai-i-spoudaiotita]

εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, 2 καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν…»[72].Δημιουργείται έτσι μια νέα γενεά τέκνων του Θεού, τα οποία κατά παραχώρηση Θεούείναι και δικά του πνευματικά τέκνα[73].

➢ Η έννοια του «πατέρα» στην εκκλησία: το όνομα πατέρας ανήκει κατά κύριο λόγο στον Θεό. Αυτό προσδιορίζεται από την ενδοτριαδική σχέση του πρώτου με το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Καθώς επίσης και τη σχέση του δημιουργού Πατέρα με ολόκληρη την κτίση. Από το γεγονός ότι η ιδέα της πατρότητας του ανθρώπου άρχισε να αποκτά πνευματικό περιεχόμενο σιγά-σιγά εδραιώνοντας και τη πεποίθηση ότι ο Θεός είναι Πατήρ[74]. Ξεκινώντας από τη δημιουργία του ανθρώπου, όπου ο Αδάμ πλασμένος κατ' εικόνα Θεού γίνεται ο πατέρας και ο γεννήτορας στην κορυφή της κλίμακας των γενεών μπορούμε να προεκτείνουμε την αρχή της γραμμής αυτής αναφερόμενοι στον ίδιο το Θεό. *«…σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα*[75]*.και κατέβηκε το Πνεύμα το Αγιον με μορφήν εξωτερικήν και σωματικήν που εμοιαζε προς περιστεράν και ήλθε φωνή από τον ουρανόν, που έλεγε· "συ είσαι ο υιός μου ο αγαπητός, εις σε έχω ευαρεστηθή, διότι και ως άνθρωπος ετήρησες όλα όσα είναι αρεστά εις εμέ"*[76]*. Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ὤν, ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς Ἰωσήφ, τοῦ Ἡλί, … τοῦ Σήθ, τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ.υιού του Ενώς, υιού του Σηθ, υιού του Αδάμ. τον οποίον ως τέκνον του έπλασε κατ' ευθείαν ο Θεός*[77].

Στην Παλαιά Διαθήκη βλέπουμε την έννοια της πατρότητας η οποία συμπλέκεται με τα πρόσωπα των γεναρχών Πατριαρχών και του ίδιου του Θεού. Ο Θεός γίνεται προστάτης των Ισραηλιτών κατά την έξοδο του από την Αίγυπτο και πού φροντίζει να φτάσουν με ασφάλεια στη γη της επαγγελίας. Αποκτά έτσι την ιδιότητα του πατέρα ολόκληρου του έθνους του Ισραήλ μέσα σε μια βιωματική σχέση πατρός- τέκνων.

---

[72]Λουκ. Δ΄,18
[73]Ματσούκας Α. Νίκος, *Δογματική και Συμβολική θεολογία*, τόμ. Β', 2η έκδ., Πουρναράς, 1988, σελ. 91.
[74]Θεοδώρου Ανδρέας, *Βασική Δογματική Διδασκαλία - Απαντήσεις σε ερωτήματα Συμβολικά*, 2η έκδ., Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2006, σελ. 32
[75]Λουκ. γ' 19-22
[76] Λουκ.γ' 22: «καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ' αὐτόν, καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι λέγουσαν· Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα»
[77]Λουκ. Γ΄, 22-38

Στην Καινή Διαθήκη, στην εποχή του Χριστού, η ιδέα ότι ο Θεός είναι ο πατέρας του Ισραήλ παραμένει αλλά ταυτόχρονα γίνεται και ο πατέρας καθενός από τους πιστούς του. Ο Χριστός παραγγέλνει στους ανθρώπους να προσεύχονται: «Πάτερ *ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς…*»[78]. Στο πρόσωπο του Χριστού πλέον αποκαλύπτεται ξεκάθαρα η στενή σχέση Πατέρα και Υιού. Η ομολογία του Πατρός για τον Υιό, αλλά και ο χαρακτηρισμός του Χριστού ως, υιού του ανθρώπου, άμεσα ή κατά ομολογία άλλων, υιούτου Θεού επιβεβαιώνει τη σχέση αυτή.

Ο Χριστός προτείνοντας τον τύπο της προσευχής προς τον Θεό με την Κυριακή προσευχή, σε άλλο σημείο εντέλλεται με ένα απόλυτο τρόπο προς τους πιστούς να μην ονομάζουν πατέρα κανένα άλλο εκτός από τον Θεό.

Η έννοια του όρου «πνευματικός: αναφέρεται στον άνθρωπο, ο οποίος έχει γίνει φορέας της χάριτος του Αγίου Πνεύματος. Είναι εκείνος, ο οποίος έχει αναγεννηθεί και βρίσκεται στην κατάσταση που ο Χριστός ζήτησε από τον Νικόδημο κατά τη συνομιλία τους: *«ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Νικόδημος· πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὤν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστι. μὴ θαυμάσῃς ὅτι εἶπόν σοι, δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν. τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ᾽ οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος»*[79].

Απήντησεν ο Ιησούς· "αληθώς σου λέγω, ότι εάν δεν αναγενηθεί κανείς πνευματικώς από το νερό του βαπτίσματος και από την χάριν του Αγίου Πνεύματος, δεν ημπορεί να εισέλθη εις την βασιλείαν του Θεού.Λέγει προς αυτόν ο Νικόδημος· "πως είναι δυνατόν να γεννηθεί πάλιν ο άνθρωπος, και μάλιστα όταν είναι γέρων; Μήπως ημπορεί να εισέλθει δια δευτέραν φοράν εις την κοιλίαν της μητρός του και να γεννηθή πάλιν;Απήντησε ο Ιησούς και είπε· "σε διαβεβαιώνω, ότι εάν δεν γεννηθή κανείς από *τον ουρανόν, δεν ημπορεί να ίδη και να απολαύση την βασιλείαν του Θεού.* Καθε τι που έχει γεννηθή κατά τρόπον φυσικόν από την σάρκα, είναι και αυτό σαρκικόν, δηλαδή γεμάτο ατελείας και αδυναμίας. Και εκείνο που έχει γεννηθή από το Αγιον Πνεύμα, είναι πνευματική ύπαρξις, που θα απολαύση την βασιλείαν του

[78]Κυριακή Προσευχή
[79]Ιω. γ΄, 3-8

Θεού.Μη απορείς, διότι σου είπα ότι πρέπει όλοι σας να αναγεννηθήτε από την χάριν του Αγίου Πνεύματος, που κατεβαίνει εκ των άνω.Ο αέρας όπου θέλει φύσα και ακούεις την βοήν του, αλλά δεν γνωρίζεις από που έρχεται και που θα καταλήξη. Ετσι γίνεται και με κάθε ένα, ο οποίος αναγεννάται από το Αγιον Πνεύμα.

Πατέρας πνευματικός μπορεί να είναι εκείνος που αγωνίζεται και φτάνει στο μέτρο του δυνατού την τελειότητα. Είναι εκείνος που με την άσκηση και τη νήψη έχει αναπλασθεί και μεταμορφωθεί σε εικόνα θεότητος. Έχει γίνει κατοικητήριο του Αγίου Πνεύματος και εστία θεϊκού φωτός, από την οποία μπορεί ο πιστός με την ανατροφή να πάρει και αυτός το θείο φωτισμό και να γίνει και αυτός μέτοχος και τελικά κάτοχος των δωρεών του Αγίου Πνεύματος.

Το Άγιο Πνεύμα λοιπόν δεν παρέχεται παρά μόνο σε όσους είναι πρόθυμοι να κοπιάσουν γι' αυτό. Η άσκηση είναι η βάση και το θεμέλιο πάνω από οποίο θα στηριχτεί η χάρη του Θεού για να οικοδομήσει την αναγέννηση του ανθρώπου και θα του χορηγήσει τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος.

4.2. Ειδικές προϋποθέσεις πνευματικής πατρότητας

Ο πνευματικός στα πλαίσια του μυστηρίου της μετάνοιας προκειμένου να βοηθήσει τον αμαρτωλό στην αναγέννηση του πρέπει πρώτα ο ίδιος να ερευνήσει και να γίνει γνώστης της έννοιας της αμαρτίας. Πρέπει να γνωρίζει τη είναι ενοχή, αμαρτία, συντριβή, μετάνοια, απώθηση και τελικά που προέρχεται από την ολοκλήρωση της διαδικασίας της μετανοίας. Επίσης πρέπει ο πνευματικός να γνωρίζει ποια είναι η αληθινή μετάνοια, η οποία εκδηλώνεται σαν ριζική αλλαγή σκέψεως και διαγωγής. Η αποστολή του πνευματικού είναι να παρουσιάσει στους πιστούς ένα πρότυπο προς μίμηση στα πλαίσια πάντα της μιμήσεως του Χριστού[80].

Επιπλέον να έχει τη συνείδηση των αδυναμιών και των ελλείψεων του σε μορφωτικό και πνευματικό επίπεδο και να προσπαθεί να καταρτίζεται συνεχώς σε σχέση με τα θέματα και τα προβλήματα που αφορούν τη διακονία του. Η κατάρτιση αυτή θα δώσει τη δυνατότητα να ερευνά των εσωτερικό κόσμο των εξομολογούμενων με διάκριση[81].

---

[80]Μητροπολίτης Νέας Σμύρνης κ.Συμεών, Η σημασία του Πνευματικού Πατέρα
[81]Ελληνική Πατρολογία (.1. P. MIONE), έκδ. Κέντρον Πατερικών Εκδόσεων Αθήναι, 1987

Κατά την πατερική διδασκαλία[82] οι ιερείς είναι εκείνη τους οποίους ο Κύριος άφησε ως διαδόχους του. Για την διακονία αυτή τα πρόσωπα των ιερέων απαιτείται να έχουν ένα σύνολο από χαρίσματα και αρετές, ώστε να είναι πραγματικά οι οδοδείκτες της πνευματικής ζωής. Στην εποχή μας,που παρατηρείται μια μαζική αποστασία των πιστών από την εν Χριστώ ζωή, η ιερατική διακονία γίνεται συνεχώς δυσκολότερη. Το γεγονός αυτό απαιτεί από τον πνευματικό, ο οποίος έχει αποστολή να είναι διαφορετικός από τους άλλους ιερείς, ως προς τις προϋποθέσεις και τις ικανότητες, για την σωστή καθοδήγηση των ψυχών.Είναι σημαντικό για τον πνευματικό να μπορεί να βρίσκει τη μέση οδό για την κατάρτιση των ψυχών.

Πέρα από τα παραπάνω, τα οποία αποτελούν μία γενική τοποθέτηση σχετικά με την προσωπικότητα του ιερέα, υπάρχουν και ιδιαίτερες παράμετροι που πρέπει να χαρακτηρίζουν τον πνευματικό:

- Αυτογνωσία[83]

Ο πνευματικός πρέπει να συνέχεται κατά τη στιγμή της διακονίας από τη λειτουργική αίσθηση της αναξιότητας, όπως και κατά τη θ. Λειτουργία. Επειδή ακριβώς η διακονία του, ως πνευματικού πατέρα, έχει σκοπό την αναγέννηση των ψυχών στο πλαίσιο της εν Χριστώ υιοθεσίας, κατά την οποία ο πνευματικός γίνεται συνδημιουργός με τον Θεό.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος αναφέρει ότι είναι δείγμα αμάθειας για όποιον νομίζει ότι είναι σοφός χωρίς να έχει εντρυφήσει στις έννοιες που κρύβονται πίσω από τη σοφία[84]. Επίσης λέγει, ότι για να μπορεί κάποιος να συλλέξει εμπειρία χρήσιμη για το έργο του, πρέπει πρώτα να περάσει από τη διαδικασία της γνώσεως των δυσκολιών. Δεν είναι δυνατόν να αναλαμβάνει την καθοδήγηση ψυχών, εάν δεν έχει τη συνείδηση του εαυτού του, εάν δεν γνωρίζει τα μέτρα του. Ο Πνευματικός

---

[82]Γαλίτη Γεωργίου, Αποκάλυψη και Εκκλησία, Εισηγήσεις στο Θεολογικό Συνέδριο της Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, εκδ. Ι. Μητροπόλεως Ηλείοας, Πύργος 2006, σελ. 56-70

[83]**Τό «γνῶθι σαὐτόν» ὡς πανανθρώπινο αἴτημα,α**πό τό ἔντυπο «Ὀρθοδοξία καί αἵρεσις» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαντινείας καί Κυνουρίας, τεῦχ. 101, Ὀκτ. - Δεκ. 2017

[84]*Περί της ενώσεως με το Θεό και του θεωρητικού βίου*, Ε' ΤΟΜΟΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ, https://religious.gr/%CE%BC%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82/%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B5-%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CE%B7%CF%83%CE%BF%CE%BD/61-%CE%B5-%CF%84%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82

που δεν έχει τη γνώση του εαυτού του είναι εκτεθειμένος στις παγίδες του διαβόλου[85].

Ο πνευματικός που έχει αυτογνωσία αποκτά κα τη δυνατότητα της υπερβάσεως ή και της θεραπείας των διαφόρων μειονεκτημάτων που αφορούν και τη δική του ψυχική ευαισθησία. Ο ίδιος με το να αναγνωρίσει ενδεχομένως ελλείψεις της προσωπικότητας που αποκτά την προϋπόθεση του να κρίνει ανεξάρτητα από τις δικές του αδυναμίες.

Η αυτογνωσία για τον πνευματικό δεν είναι απλή υπόθεση ηθικής σημασίας, αλλά μια πρακτική υπόθεση απαραίτητη για τη σωστή εκτέλεση της διακονίας του. Όταν γνωρίζει τον εαυτό του, τότε είναι σε θέση να ασκεί το έργο του χωρίς εσωτερικές δεσμεύσεις, που μπορεί να τον εμποδίζουν στο να ενεργεί σε εσφαλμένες ενέργειες. Η ευχή του όσιου Εφραίμ του Σύρου, *«Ναί, Κύριε Βασιλεῦ, δώρησαί μοι τοῦ ὁράν τά ἐμά πταίσματα, καί μή κατακρίνειν τόν ἀδελφόν μου, ὅτι εὐλογητός εἶ εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Αμήν»*[86], θα πρέπει να είναι στα χείλη και στη διακονία του πνευματικού.

- Η εξομολόγηση-μετάνοια του πνευματικού[87]

---

[85] Περί της ενώσεως με το Θεό και του θεωρητικού βίου, Ε' ΤΟΜΟΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ, https://religious.gr/%CE%BC%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82/%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B5-%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CE%B7%CF%83%CE%BF%CE%BD/61-%CE%B5-%CF%84%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82

[86] Σημ. συγγ.: Ανάμεσα σ' όλες τις προσευχές και τους ύμνους τις Μεγάλης Τεσσαρακοστής μπορεί να ονομαστεί η προσευχή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής. Η Παράδοση την αποδίδει σε έναν από τους μεγάλους δασκάλους της πνευματικής ζωής, τον Άγιο Εφραίμ το Σύρο. Το κείμενο της προσευχής έχει ως εξής: «Κύριε καί Δέσποτα τῆς ζωῆς μου, πνεῦμα ἀργίας, περιεργίας, φιλαρχίας, καί ἀργολογίας μή μοι δῷς. Πνεῦμα δέ σωφροσύνης, ταπεινοφροσύνης, ὑπομονής καί ἀγάπης χάρισαί μοι τῷ σῷ δούλῳ. Ναί, Κύριε Βασιλεῦ, δώρησαί μοι τοῦ ὁράν τά ἐμά πταίσματα, καί μή κατακρίνειν τόν ἀδελφόν μου, ὅτι εὐλογητός εἶ εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Αμήν».Τούτη η προσευχή λέγεται δύο φορές στο τέλος κάθε ακολουθίας της Μεγάλης Σαρακοστής από τη Δευτέρα ως την Παρασκευή. Την πρώτη φορά λέγοντας την προσευχή κάνουμε μία μετάνοια σε κάθε αίτηση. Έπειτα κάνουμε δώδεκα μετάνοιες λέγοντας: «Ο Θεός, ἱλάσθητί μοι τῶ ἁμαρτωλῷ, καί ἐλέησόν με». Ολόκληρη η προσευχή επαναλαμβάνεται με μια τελική μετάνοια στο τέλος της προσευχής. Γιατί αυτή η σύντομη και απλή προσευχή κατέχει μια τόσο σημαντική θέση στην όλη λατρεία της Μεγάλης Σαρακοστής; Διότι απαριθμεί, μ' ένα μοναδικό τρόπο, όλα τα αρνητικά και τα θετικά στοιχεία της μετάνοιας και αποτελεί, θα λέγαμε, ένα «κανόνα ελέγχου» του προσωπικού μας αγώνα στην περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής. Αυτός ο αγώνας σκοπεύει πρώτα απ' όλα στην απελευθέρωσή μας από μερικές βασικές πνευματικές ασθένειες που διαμορφώνουν τη ζωή μας και μας κάνουν πραγματικά ανίσχυρους ακόμα και για να κάνουμε αρχή στροφής στο Θεό.

[87] Αρχιμ. Ιωακείμ Βενιανάκη, *Ο ΙΕΡΕΥΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΣ*, *https://www.academia.edu/7667143/%CE%BF_%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B5%CE%B1%C*

Αρχικά ο ίδιος ο πνευματικός, ως άνθρωπος, έχει ανάγκη προσωπικής μετάνοιας και αφέσεως για τις προσωπικές του αμαρτίες. Μάλιστα αποκτά ιδιαίτερη σημασία ως γεγονός μυστηριακό στο πρόσωπο του πνευματικού, γιατί του παρέχει τις προϋποθέσεις για την τέλεση της διακονίας του. Ο πνευματικός με τον τρόπο αυτό αποκτά εμπειρία δράσεως, διότι φέρει τον εαυτό του στη θέση του μετανοούντος πιστού και έτσι γνωρίζει τα συναισθήματα και τους φόβους και τις δυσκολίες που προκύπτουν κατά την εξομολόγηση. Επίσης αποκτά εμπειρία και γνώση που θα τον οδηγήσει σε ανώτερη πνευματική ζωή αλλά και θα τον διδάξει πώς να χειρίζεται τις διάφορες υποθέσεις των δικών του πνευματικών τέκνων.

Εξάλλου το γεγονός και μόνο της αναφοράς του στον πνευματικό του, του δίνει τη δυνατότητα να καλλιεργεί το πνεύμα της μαθητείας, απαραίτητη προϋπόθεση για την παιδαγωγική του αποστολή στη διόρθωση των αμαρτωλών δούλων του Θεού.

Εξάλλου η συνεργασία των πνευματικών σε επίπεδο πνευματικής αναφοράς αλλά και αδελφικής κοινωνίας είναι πολύ σημαντική για την ειρήνη και την πρόοδο του πληρώματος της Εκκλησίας.

- Κατάρτιση του πνευματικού- μόρφωση[88]

Αυτό που ζητείται από τον κάθε ιερέα είναι να έχει μορφωτική κατάρτιση τουλάχιστον στο επίπεδο των ενοριτών του. Για τον πνευματικό οι απαιτήσεις είναι διαφορετικές και μάλιστα αυξημένες, γιατί σε αυτόν προέρχονται άνθρωποι ποικίλου μορφωτικού επιπέδου. Όμως η μορφωτική εξέλιξη του πνευματικού είναι υπόθεση δια βίου. Ο πνευματικός πρέπει να έχει προσωπική βιβλιοθήκη και να αναλώνει το χρόνο καθημερινά για την ενημέρωση του στα θέματα που προκύπτουν κατά την επιτέλεση της διακονίας του[89]. Όπως, επίσης, είναι απαραίτητη η σπουδή της πατερικής Θεολογίας για το κήρυγμα και γενικότερα για την εκκλησιαστική δράση.Για παράδειγμα στην ασκητική παράδοση της Εκκλησίας μας υπάρχει η

F%82_%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%82

[88] Αρχιμ. Ιωακείμ Βενιανάκη, Ο ΙΕΡΕΥΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΣ, https://www.academia.edu/7667143/%CE%BF_%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B5%CE%B1%CF%82_%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%82

[89]Γιαννακοπούλου Βαρβάρα, Η Ποιμαντική Θεολογία Του Αγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, Αθήνα , Εκδόσεις Επτάλοφος, 2014 , σελ,225

κατηγορία των «νηπτικών» Πατέρων, στα συγγράμματα των οποίων απαντώνται με αξιοθαύμαστη εμβάθυνση τα σύγχρονα προβλήματα. Έτσι, λοιπόν, και οι πνευματικοί θα πρέπει να εμπιστεύονται και να μαθητεύουν από την παρουσία των αγίων για να μπορούν να καθοδηγήσουν μέσα από την δική τους εμπειρία τους πιστούς στα απαιτούμενα για την αναγέννηση και τη σωτηρία τους.

- Διάκριση[90]

Στην Πατερική γραμματεία η αρετή της διακρίσεως είναι μία από τις μεγαλύτερες αρετές που πρέπει να κοσμούν τον κάθε χριστιανό. Έτσι λοιπόν γίνεται ακόμα πιο σημαντική για τον πνευματικό. Ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος την τοποθετεί στην κορυφή της κλίμακας των αρετών και τη διαιρεί σε τρείς κατηγορίες[91]. Αυτή των αρχαρίων που είναι η ορθή επίγνωση του εαυτού τους, των μεσαίων που είναι η νοερή αίσθηση με την οποία διακρίνει κανείς χωρίς λάθη τον πραγματικό αγαθό από το φυσικό αγαθό και από το αντίθετο του κακό και των τελείων που είναι η γνώση που προέρχεται από θεϊκή λάμψη. Η ικανότητα του πνευματικού φαίνεται όταν κατορθώνει τη γέννηση τέκνων εν Χριστώ, δηλαδή όταν αναγεννά τα πνευματικά του παιδιά. Και ο λόγος αυτός που δημιουργεί πνευματική φυτεία δεν θα μπορούσε να είναι τίποτα άλλο παρά μόνο διακριτικός θα μπορούσε να είναι.

[90]Πρεσβύτερος Χριστόδουλος Στ. Θεμιστοκλής, Πορεία Αρετών , Αθήνα , Εκδόσεις Ομολογία,2001, σελ. 24

[91]Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, Έκδ. Ί.Μ.Παρακλήτου, Ώρωπός Ἀττικῆς 1986, Λόγος ΚΖ΄ , ζ΄, σελ.343.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

5.1. Τι είναι Κανονικό Δίκαιο

Η ονομασία «Κανονικό Δίκαιο» από τη λέξη «Κανών», η οποία αρχικά σήμαινε στέλεχος καλαμιού το οποίο είναι ευθύγραμμο και αρκετά μακρύ. Αργότερα, απέκτησε την μεταφορική έννοια και σήμαινε: το υπόδειγμα, το πρότυπο, τον αξιολογικό κατάλογο και γραμματικό κανόνα.

Με την χριστιανική έννοια χρησιμοποιείται ως τεχνικός όρος με τον οποίο δηλώνεται ο αυθεντικός κατάλογος των βιβλίων της Αγίας Γραφής και για τους εκκλησιαστικούς πατέρες, όπως μαρτυρεί ο Βλαστάρης, τα εκκλησιαστικά διατάγματα[92].

Κανονικό Δίκαιο για την Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία, κατά την αυστηρή του έννοια λέγεται το δίκαιο εκείνο το οποίο περιλαμβάνει κατά το τελευταίο τέταρτο του 9^{ου} αιώνα συλλογή του Νομοκάνονα. Στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία λεγόταν ό,τι περιλαμβάνεται στοCorpusJurisCanonici, το οποίο από το 1917 εμπεριέχετε στη συλλογή του CodexJurisCanonici, που τελικά κατέληξε το 1983 να περιλαμβάνεται στο νέο CodexjurisCanonici, το οποίο είναι βασιζόμενο στις αποφάσεις της Β΄Βατικανείου συνόδου. Από τηνάποψη αυτήτο κανονικό Δίκαιο διακρίνεται από το Εκκλησιαστικό Δίκαιο, το οποίο εμπεριέχει το σύνολο τον κανόνων δικαίου της Εκκλησίας και της Πολιτείας, δια μέσου των οποίων ρυθμίζεται η ζωή της Εκκλησίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το Εκκλησιαστικό Δίκαιο να είναι ευρύτερο του Κανονικού, εφόσον το περιεχόμενο του Κανονικού Δικαίου αποτελούν μόνο οι

[92]Βλαστάρη Ματθαίου, Σύνταγμα κατά στοιχείον Ε', ΚΕΦ.ΣΤ'. Περί εικόνων, PG 144,1267A-1269C

διατάξεις και οι κανόνες που έχουν τεθεί από την Εκκλησία, συμπεριλαμβανομένης της Αγία Γραφής και την Ι. Παράδοσης. Η διάκριση αυτή είναι σπουδαία για την Δυτική Εκκλησία, οι οποία έχει πλήρες σύστημα δικαίου, ανεξάρτητο και ανεπηρέαστο από την πολιτειακή νομοθεσία.

Στο ισχύον σύνταγμα την Ελληνικής Πολιτείας κατοχυρώνονται οι Ι. Κανόνες και οι εκδιδόμενοι από την πολιτεία εκκλησιαστικοί νόμοι πρέπει να συμφωνούν με τους Ι. Κανόνες για να μην γίνονται αντισυνταγματικοί.

Άλλη μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στο Εκκλησιαστικό και το Κανονικό Δίκαιο, έχει να κάνει με την αντίληψη της Εκκλησίας. Στο Ορθόδοξο Κανονικό Δίκαιο διδάσκεται, ότι η Εκκλησία θεωρείται μόνο η Ορθόδοξη, ενώ το Εκκλησιαστικό Δίκαιο κινείται ελεύθερα και δεν στηρίζεται σε δογματικές προϋποθέσεις, όπως η ορθόδοξη θεολογία.

Άλλωστε υπάρχει διαφορά στον τρόπο παραγωγής του Κανονικού Δικαίου από το Εκκλησιαστικό. Το Κανονικό Δίκαιο διαμορφώνεται κυρίως βάσει των ιερών Κανόνων, των Εκκλησιαστικών Διατάξεων και της Ιεράς Παράδοσης της Εκκλησίας, όπως επίσης και ολόκληρης της θεολογικής θεμελιώσεως των δεδομένων κανόνων, ενώ το Εκκλησιαστικό Δίκαιο με βάσει τον πολιτειακό νόμο που σχετίζεται με την Εκκλησία.

Καλό θα ήταν να ειπωθεί σε αυτό το σημείο πως υφίσταται το κανονικό Δίκαιο μέσα από το καθόλου σύστημα δικαίου[93]. Το καθολικό δίκαιο διαιρείται σε δύο βασικούς κλάδους, σε αυτόν του Δημόσιου Δικαίου και σε αυτόν του Ιδιωτικού Δικαίου.

Το Δημόσιο Δίκαιο (juspuplicum) είναι ο κλάδος του δικαίου, ο οποίος ρυθμίζει με τη χρήση των κανόνων την οργάνωση της πολιτείας και περιλαμβάνει το Συνταγματικό Δίκαιο, το Διοικητικό Δίκαιο κ.α..

Το Ιδιωτικό Δίκαιο (jusprivatum) είναι ο κλάδος του δικαίου, ο οποίος ρυθμίζει μέσω των κανόνων του τις σχέσεις των προσώπων, όπως παραδείγματος χάρη την ισότητα μεταξύ των προσώπων.

Το Κανονικό Δίκαιο όμως δεν ανήκει σε κανένα από τους δύο κλάδους, αλλά αποτελεί ιδιόμορφο (Jussuigeneris) κλάδο δικαίου παράλληλο με τους άλλους δύο. Η Εκκλησία είναι αυτοτελής και δεν εξαρτάται από κανένα γήινο ίδρυμα, επομένως και το Κανονικό Δίκαιο στο καθόλου σύστημα του δικαίου καταλαμβάνει αυτοτελή και

[93]Σαράντος Σαράντης, (Πρωτοπρ.), «Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων;», Παρακαταθήκη, τεύχ. 8, σελ. 14

ανεξάρτητη θέση. Η ενέργεια και η δράση του ανθρώπου εκδηλώνεται σε σχέση με την ίδια του την ατομικότητα, είτε σε σχέση προς τη θέση αυτού ως μέλους της πολιτείας.

Ο άνθρωπος από τη φύση θρησκεύεται, πιστεύει στο Θεό, τείνει προς την αιωνιότητα και στην ένωση του με το Θεό, την οποία ούτε το Ιδιωτικό ούτε το Δημόσιο Δίκαιο, μπορεί να τον ικανοποίηση.

Πηγές, τώρα, του Κανονικού Δικαίου είναι η Αγία Γραφή, η Ιερά Παράδοση, οι Αποστολικές Εκκλησιαστικές Διατάξεις και οι Ιεροί Κανόνες. Κάνοντας λόγο για τις πηγές του κανονικού Δικαίου εννοούμε είτε τον τρόπο και τα μέσα με τον οποίο υφίσταται το εκάστοτε νομικό καθεστώς είτε για τα κείμενα, τα οποία μας δίνουν γνώση για το ισχύον δίκαιο σε ορισμένο χρόνο και τόπο. Με άλλα λόγια στα πρώτα ανήκουν οι εκκλησιαστικοί κανόνες, ο νόμος, το έθιμο και στα δεύτερα ανήκουν τα νομικά έργα και οι δικαστικές αποφάσεις μαζί με άλλα έγγραφα, τα οποία βρίσκουν πληροφορίες σε νομικά κείμενα[94].

5.2. Η φύση και ο χαρακτήρας της αμαρτίας κατά τους Ιερούς Κανόνες

Η Εκκλησία μέσα από τους Ιερούς Κανόνες, αντιλαμβάνεται την αμαρτία ως ασθένεια. Η αμαρτία δεν αποτελεί υγεία αλλά νοσηρή και παρά τη φύση του ανθρώπου κατάσταση. Η αμαρτία δεν είναι έργο του Θεού, αλλά συνέπεια της ελεύθερης επιλογής του ανθρώπου[95].

Η αμαρτία του Αδάμ συνεπάγεται και τη μόλυνση της ανθρώπινης φύσης, η οποία είναι κληρονομική μεταδιδόμενη και καθαρίζεται μέσω του αγίου Βαπτίσματος,δια του οποίου μεταφέρεται η χάρη του Θεού, η οποία αναγεννάτον άνθρωπό και τον βοηθάει στη γνώση του θελήματος του Θεού και στην εφαρμογή του.

Ό όλος ο άνθρωπος, δηλαδή το επιθυμητικό, το λογιστικό και το θυμοειδές μέρος του, συμμετέχουν στο γεγονός της αμαρτίας, αλλά και όλος ο άνθρωπος μπορεί να συμμετέχει στην «εν Θεώ ζωή».

---

[94] Σαράντος Σαράντης, (Πρωτοπρ.), «Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων», Παρακαταθήκη, τεύχος 8 , σελ, 17

[95]Γρηγορίου Παπαθωμᾶ (Ἀρχιμανδρίτου), «Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων στό Μυστήριο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως», ἐν Ἵδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἐξομολογητική, τό μυστήριο τῆς μετανοίας στήν ποιμαντική Θεολογία, Ἀθήνα 2013, σ. 70

Κατά τον Μ. Βασίλειο αμαρτωλοί είναι «αρρενοφόροι, ζωοφόροι, φονείς,φαρμακοί, μοιχοί και ειδωλολάτρες»[96]. Ως φοβερά αμαρτήματα χαρακτηρίζονται η σιμωνία, η αισχροκέρδεια και πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για κληρικούς, η έμμεση ή άμεση αφαίρεση περιουσίας[97].

Πέρα όμως από αυτές τις αμαρτίες οι Ιεροί κανόνες θεωρούν ως αμαρτία[98] την στέρηση της ελευθερίας (με τη βία), την αποσιώπηση της αμαρτίας από τους αρμοδίους, την αθέτηση της υπόσχεσης παρθενίας που έχει δοθεί στο Θεό, την προσωπική χρήση περιουσίας που έχει αφιερωθεί στο Θεό, την τέλεση γάμου μετά από χειροτονία διακόνισσας ή αφιερωμένης παρθένου και μοναχής, την πολυτέλεια και την αμέλεια. Και τέλος τα αμαρτήματα τα οποία παρασύρουν και άλλους προς την αμαρτία[99].

Οι Ιεροί Κανόνες δεν διακρίνουν τις αμαρτίες σε θανάσιμες και μη, γιατί μία τέτοια διάκριση θαενέχει τον κίνδυνο ηθικιστικής και νομικής αντιμετώπισης. Θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους πάντα το λόγο και τα αίτια που διαπράττει την αμαρτία. Για παράδειγμα η άρνηση του Χριστού κατά την περίοδο πολέμου δηλώνει ασθένεια της σάρκας, όπως είναι η δειλία και ο φόβος.

Η αμαρτία τις περισσότερες φορές γεννάει και άλλη αμαρτία, οι οποίες ταλαιπωρούν όχι μόνο τον αμαρτωλό αλλά και τους γύρω του.Η αμαρτωλότητα παραδείγματος χάρη των ιερέων δημιουργεί αναταραχή μέσα στην Εκκλησία και στους πιστούς.

Η διαπίστωση του βαθμού της συμμετοχής της προαίρεσης που έχει κάποιος όταν πράττει την αμαρτία, έχει μεγάλη σημασία για την επιβολή του επιτιμίου[100]. Η εκούσια και η χωρίς βία διάπραξη της αμαρτίας δηλώνει βαριά ψυχική νόσο, οπότε και το επιτίμιο που θα δοθεί θα είναι αντίστοιχο για την θεραπεία. Γενικότερα τα αμαρτήματα που δεν γίνονται με άγνοια θεωρούνται βαρύτερα. Η διάπραξη της

---

[96] Χαρώνης Βσίλειος , Παιδαγωγική ανθρωπολογία Μεγάλου Βασιλείου, Ιδιωτική Έκδοση, 2004 , σελ. 546

[97]Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ, 54

[98] Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ.64

[99] Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ. 87

[100] Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ. 78

αμαρτίας με άγνοια μειώνει την ευθύνη αλλά αυτό δε σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι εκλαμβάνεται σαν να μη έγινε[101].

5.3. Η ποιμαντική καθοδήγηση για την ίαση του αμαρτωλού

Οι Ιεροί Κανόνες ένα μόνο τρόπο γνωρίζουν για την γιατρειά της αμαρτίας από τους ανθρώπους που νοσούν και αυτή είναι η μετάνοια. Με τον όρο μετάνοια εννοούμε την ταπείνωση και την συντριβή της καρδιάς. Η αμαρτία δεν είναι μία απλή αποτυχία του ανθρώπου αλλά είναι η παράβαση του αγίου θελήματος του Κυρίου.

Καθήκον του ιερέα είναι να καταλάβει αν η μετάνοια είναι ειλικρινής πριν δεχθεί το λόγο των αμαρτιών του νοσούντος. Η ειλικρινής μετάνοια εκφράζεται με τα δάκρυα και τον σεμνό βίο. Χρειάζεται όμως προσοχή διότι τα δάκρυα μερικές φορές προκύπτουν από διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις. Το πιο ασφαλές κριτήριο μετάνοιας είναι η μη επανάληψη των παραπτωμάτων.Εκτός όμως από την ίαση της αμαρτίας έργο του ποιμένα είναι να μεριμνά και για την πρόληψη. Πολλοί από τους Ιερούς Κανόνες αποβλέπουν στη προφύλαξη των πιστών από τις αμαρτίες[102].

Γενικά ο ποιμένας θα πρέπει συνεχώς να μεριμνά για τη σωτηρία των αμαρτωλών και να μην δέχεται να συμφιλιωθεί με καμία αμαρτία. Η περίπτωση μάλιστα ανοχής κάποιας αμαρτίας καθιστά τους ποιμένες κοινωνούς της αμαρτίας αυτής[103].

Το γεγονός της αμαρτίας θεωρείται από τους Ιερούς Κανόνες «εκκλησιολογικό» και όχι «ατομικό». Η αμαρτία δεν χωρίζει τον αμαρτωλό μόνο από το Θεό αλλά και από τα τέκνα του Θεού, τα μέλη του σώματος του Χριστού. Με την μετάνοια ο πιστός επιστρέφει στο Θεό και την Εκκλησία. Ο επίσκοπος και ο πρεσβύτερος, ως εικόνες του Χριστού και έχοντας λάβει από τον Θεό την εξουσία, δέχονται τη μετάνοια του αμαρτωλού και είναι υποχρεωμένοι να τον αποκαταστήσουν στο σώμα της Εκκλησίας.

---

[101]Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ. 87

[102] Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ. 99

[103] Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ. 104

5.4. Τα επιτίμια και ο θεραπευτικός τους χαρακτήρας

Από τα χρόνια της Καινής Διαθήκης η Εκκλησία για τη θεραπεία των μελών της που αμαρτάνουν χρησιμοποιεί τα επιτίμια,τα οποία είναι πνευματικά μέτρα και δεν εμφανίζονται ως ποινές. Για όσες αμαρτίες ήταν αμετανόητες και σε κατάσταση πνευματικού θανάτου, η Εκκλησία επέβαλε το ανάθεμα.Για αυτούς, λοιπόν, που δεν μετανοούσαν η Εκκλησία επέβαλε το επιτίμιο του αφορισμού. Σε όσουςείχεεπιβληθεί ο αφορισμόςμετά από χρόνια,ανάλογα το αμάρτημα που είχανδιαπράξει και τη μετάνοια, η Εκκλησία τους δεχόταν στην κοινωνία της με τη θεια Ευχαριστία.

Μετά τον περιορισμό και την κατάργηση της δημόσιας εξομολόγησης(ΣΤ΄αιώνας)καταργήθηκε και η τάξη των δημοσίων μετανοούντων.Το επιτίμιο τηςαποχής από τη Θεία Κοινωνία συμπληρώθηκε από το Κανονικό του Άγιου Ιωάννου του Νηστευτή και με άλλαεπιτίμια όπως είναι η νηστεία, ηαγρύπνια και η γονυκλισία.Αργότεραπροστέθηκαν και άλλαεπιτίμιαανάλογαπάντα με τις ανάγκες τις εποχής.

Τα επιτίμια της ΑνατολικήςΕκκλησιάςείχανπάντα πνευματικό χαρακτήρα και απαγόρευαν τη χρήση βίαιων μέσων. Για όλες της μορφές των επιτιμίων ισχύουνκάποιεςαρχές που προσδιορίζονται από τους Ιερούς Κανόνες[104].

- Τα επιτίμιαέχουνπάντα θεραπευτικό, ποιμαντικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα. Δεν αποτελούν μέσο για ικανοποίηση της θείας δικαιοσύνης, όπως κάνουν οι δυτικοί, ούτε έχει δικανικό χαρακτήρα[105]. Έτσι τα επιτίμια είναι το μέσο που αποσκοπεί στο να καθοδηγήσει ο πνευματικός τον αμαρτωλό προς μετάνοια και να ενισχύσει την επιθυμία του στο να πράξει το θέλημα του Κυρίου.
- Ο θεραπευτικός χαρακτήρας των επιτιμίων, προϋποθέτει ότι για την επιβολή τους λαμβάνεται υπ’όψιν το μέγεθος του αμαρτήματος, ο προβλεπόμενος των σχετικών Κανόνων χρόνος αποχής από τη θεια Κοινωνία αλλά και η ειλικρίνεια της μετάνοιας όπως και η προαίρεση του μετανοούντος. Όπως και η εκούσιαεξομολόγηση είναι δείγμα της ειλικρινούςμετάνοιας και πρέπει να λαμβάνεται υπ’όψιν[106].

---

[104] Γρηγορίου Παπαθωμᾶ (Ἀρχιμανδρίτου), «Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων στό Μυστήριο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως», ἐν Ἵδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἐξομολογητική, τό μυστήριο τῆς μετανοίας στήν ποιμαντική Θεολογία, Ἀθήνα 2013, σελ. 105

[105] ό.π. σελ. 107

[106] ό.π. σελ.110

- Ο θεραπευτικόςχαρακτήρας τον επιτιμίωνπιστοποιείται καιπαρέχεται από τους ΙερούςΚανόνεςδίνοντας την δυνατότητααυξομειώσεων του χρόνου της εκτέλεσης των επιτιμίωνανάλογα την μετάνοια[107]. Σε αυτό το θέμαυπάρχειαπόλυτηαρμονία στους ΙερούςΚανόνες.

Ο επίσκοπος, ως πνευματικόςπατέρας τις επισκοπής, είναι ο αρμόδιος για την αυξομείωση αυτή.Κάτιτέτοιο είναι εύλογοαφούο επίσκοποςπροΐσταται της ευχαριστιακήςσυνάξεως του λαού του Θεού.Έχει και το λειτούργημα και την αρμοδιότητα της θεραπείας και της συμφιλιώσεως με την κοινότηταμετά την αποκοπή του αμαρτάνοντος από αυτήν[108].

- Υπάρχουνεπίσης και άλλοιπαράγοντες,οι οποίοιπρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν κατά την επιβολή των επιτιμίων[109].

1. Η ηλικία και τον αν είναι έγγαμος η άγαμος. Σε περίπτωσησαρκικούαμαρτήματος η κάτω των είκοσιετώνέχουνεπιεικέστεροεπιτίμιο από των είκοσι και πάνω και η άγαμηεπιεικέστερο των έγγαμων[110]

2. Η συχνότητατης πτώσεως. Εάν δηλαδή το αμάρτημασυνέβη μια φορά ήμετά από αποτροπή[111]

3. Η θέση και η τάξη εκείνου που αμαρτάνειμέσα στην Εκκλησία. Οι παρθένοι, παραδείγματοςχάρη, έχουνβαρύτεροαμάρτημα από τους χηρευόμενους,γιατι το τάγμα των παρθένων είναι ανώτερο[112].

4. Γενικότερηκατάσταση των μελών της εκκλησιάς από την άποψη της πίστεως και του ήθους[113].

5. Η πνευματικήκατάσταση και ψυχοσύνθεση του ποιμενόμενου λαμβάνεισοβαρά υπ' όψιν του τιεπιτίμιο θα λάβει[114]. Πρόκειται για τη αρχή της εξατομικεύσεως, γνωστή στην ψυχολογία και στην παιδαγωγική, αφού ο κάθε έναςπιστόςδιακρίνεται από τον άλλο κατά διάφοραχαρακτηριστικά της προσωπικότητας του.

---

[107] Σαράντος, Σ. (1999), Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σελ. 106

[108] Γρηγορίου Παπαθωμᾶ (Ἀρχιμανδρίτου), «Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων στό Μυστήριο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως», ἐν Ἵδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἐξομολογητική, τό μυστήριο τῆς μετανοίας στήν ποιμαντική Θεολογία, Ἀθήνα 2013, σελ. 112

[109] Ό.π. , σελ 99

[110] ιστ΄ Αγκύρας)

[111] ιστ΄ Αγκύρας

[112] ιη΄ Μ. Βασιλείου

[113] ιη΄ Μ. Βασιλείου

[114] μστ΄ ΣΤ΄Οικουμενικής

Από την μελέτη των ΙερώνΚανόνωνσυνάγονται δυο ποιμαντικέςαρχές. Η πρώτηέχει να κάνει με την αναγκαιότητα του πνευματικούπατέρα για την θεραπεία. Ο άνθρωπος ενώ βρίσκεταιμέσα στην αμαρτία δεν μπορεί μόνος του να βρει την ίαση.Από την κρίση του ιερέαποφασίζεται τιεπιτίμια θα λάβει, αφού αυτά είναι τα μέσα για τη σωτηρία. Ο ιερέαςοικονομεί ως σοφός για τον άνθρωπο με το χάρισμα της διακρίσεως, το όποιο του έχει δώσει το Άγιο Πνεύμα. Μόνο οι χαρισματικοί πνευματικοί, μπορούν να ασκούν το σωτήριο έργο δίνοντας τα κατάλληλα φάρμακα για κάθε κατάσταση, στην οποία βρίσκεται ο πιστός. Η δεύτερη αρχή έχει να κάνει με το ποσό έτοιμος είναι αυτός που μετανοεί για να το δεχτεί και να λάβει τελικά τη θεία Οικονομία μέσα του.

5.5 Το μυστήριο της εξομολογήσεως και το Κανονικό Δίκαιο

Η εξομολογητική κανονική γραμματεία[115]είναι ένα εκτενέστατο κεφάλαιο των πηγών του Κανονικού Δικαίου, το οποίο προσελκύει όλο και περισσότερο την προσοχή των ερευνητών. Παρόλα αυτά πολλές πτυχές ακόμα δεν έχουν εξεταστεί επαρκώς. Για να γνωρίσουμε σε όλη την έκταση τα ζητήματα που έθεσε η γραμματεία θα πρέπει προηγούμενως να εντοπιστεί, να καταγραφεί και να μελετηθεί η πλούσια χειρόγραφη παράδοση των πολλών Εξομολογηταρίων, τα οποία συντάχθηκαν κατά τη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή περίοδο.

Τα περισσότερα Εξομολογητάρια είναι συλλογές στις οποίες προτάσσεται η ακολουθία και η τάξη του μυστηρίου της εξομολογήσεως και στη συνέχεια παρουσιάζονται τα παραπτώματα των πιστών, ιεροί κανόνες και τα επιτίμια. Στην ουσία τα Εξομολογητάρια είναι λειτουργικά βιβλία, με βάση τα οποία έπρεπε να τελείται το μυστήριο της εξομολογήσεως και να παρέχεται ο τρόπος διορθώσεως των μετανοούντων. Η μετάνοια και η μεταστροφή προς το αγαθό, είναι πράξη λατρείας, γι' αυτό και περιβάλλεται από ένα σύνολο ευχών και άλλων λατρευτικών πράξεων, προκειμένου να επανέλθει ο μετανοών στην Θεία Ευχαριστία.

Θα πρέπει να επισημανθεί η άμεση συγγένεια της μορφής της ακολουθίας που περιέχεται στα Εξομολογητάρια με αυτή των Ευλογιών, γεγονός που μαρτυρεί τη

[115] Ο Ἰωάννη Δ΄ Νηστευτής (582-595) ο Κωνσταντινουπόλεως, εισήγαγε νέους κανόνες βάσει των οποίων η νηστεία καὶ οι γονυκλισίες δύνανται να αντισταθμίσουν τὴ μείωση τοῦ χρόνου τῆς ἀκοινωνησίας, Βλ. Ματθαίου Βλαστάρες, Ἐκ τοῦ Κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, ὅπ.π., τ. Δ΄, Ἀθῆναι 1854, σ. 435-436

στενή σχέση της κανονικής και της λειτουργικής πράξεως και στο θέμα του μυστηρίου της εξομολογήσεως.

Το αρχαιότερο σωζόμενο Εξομολογητάριο είναι αυτό που αποδίδεται στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννη Νηστευτή (582-595). Οι αρχαιότερες σωζόμενες πηγές, χειρόγραφα, είναι μεταγενέστερα. Αρχίζουν από τον ια΄αιώνα και πληθαίνουν αργότερα, ιδίως κατά την υστεροβυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο.

Το Κανονικόν είναι ένα κείμενο το οποίο αποτυπώνει τη τάξη του μυστηρίου εξομολογήσεως, έτσι όπως διαμορφώθηκε σταδιακά στην Εκκλησία, η οποία τάξη προϊόντος του χρόνου υπέκυψε σε ένα πνεύμα νεωτερικό. Το πέρασμα από την αυστηρότητα των αρχαίων κανόνων,(οι οποίοι επιβάλλουν στους μετανοούντες, ως επιτίμιο, μόνο μακρόχρονη στέρηση της θείας ευχαριστίας και όχι άσκηση) στο πνεύμα τις επιείκειας που επέβαλλαν οι νέες ποιμαντικές απαιτήσεις έγινε σταδιακά και εκφράζεται χαρακτηριστικά στη εξομολογητική κανονική γραμματεία. Επομένως θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι το Κανονικόν προέκυψε μέσα από τις διεργασίες προσαρμογής της κανονικής παραδόσεως και νομοθεσίας στις νέες απαιτήσεις, οι οποίες έτειναν όλο και περισσότερο προς την επιείκεια έναντι των μετανοούντων. Από αυτή την άποψη δεν θα έπρεπε να αναζητήσουμε ένα μόνο συγγραφέα, ο οποίος συγγράφει και επιβάλλει στην Εκκλησία το δικό του κείμενο (Εξομολογητάριο), στο οποίο καταγράφονται οι προσωπικές του θεολογικές θέσεις ως προς τον τρόπο μετάνοιας, αλλά ένα ή περισσότερους συντάκτες, οι οποίοι καταγράφουν την περιρρέουσα σχετική κανονική και λειτουργική πράξη που αναπτύσσεται σταδιακά εντός της Εκκλησίας. Έτσι εξηγούνται οι διαφορές που παρατηρούνται στη χειρόγραφη παράδοση ως προς τον πατέρα του έργου.

Το κύριο χαρακτηριστικό του Εξομολογηταρίου που αποδίδεται στον Νηστευτή είναι η επιείκεια. Ο ίδιος ο συγγραφέας με επιγραμματικό και διακηρυκτικό τρόπο ομολογεί ότι προτιμά να κατακριθεί από τον Θεό ως επιεικής, παρά να επαινεθεί ως μη συμπαθής. Η στροφή προς την επιείκεια ουσιαστικά οφείλεται στην αμέλεια των ανθρώπων. Γι’ αυτό το λόγο ο συντάκτης του Εξομολογηταρίου κινούμενος από το πνεύμα της αγάπης και της οικονομίας διακρίνει τα επιτίμια σε τρείς κατηγορίες, που η αυστηρότητα τους εξαρτάται άμεσα από την πρόθεση που έχουν οι μετανοούντες. Εξάλλου οι πνευματικοί πατέρες, κατά τον Νηστευτή, έχουν ως σκοπό τους να οδηγήσουν με ελευθερία στην απαλλαγή από τα

πάθη[116]. Η μύηση στη μετάνοια και η επαναφορά στην ευχαριστιακή ζωή προϋποθέτει τη συνεργία των μετανοούντων.Αν ο πνευματικός πατέρας επιβάλει σκληρά επιτίμια, τότε είναι πιθανόν ο μετανοών να λυγίσει κάτω από το δυσβάστακτο βάρος και να καταλήξει να απαρνηθεί την εκκλησιαστική οδό.

Αυτό το βασικό πνεύμα, που αποτυπώνεται και σε κάποιους κανόνες, όπως ο 102 της Πενθέκτης και ο 84 του Μ.Βασιλείου, κυριαρχεί στους τρείς όρους των επιτιμίων του Νηστευτή.Στον πρώτο όρο καθορίζεται οι κοσμικοί τη Δευτέρα, την Τετάρτη και την Παρασκευή να καταναλώνουν μόνο λάδι, ενώ την Τρίτη και την Πέμπτη ψάρι, τυρί και αβγό. Το Σάββατο, την Κυριακή και τις γιορτές επιτρέπεται να τρώνε τα πάντα. Κατά τον δεύτερο όρο οι κοσμικοί οφείλουν να νηστεύουν τη Δευτέρα, τη Τετάρτη και την Παρασκευή κρέας, τυρί και ψάρι, οι μοναχοί από την άλλη αν δεν είναι άρρωστοι να νηστεύουν και το λάδι. Τις υπόλοιπες μέρες της εβδομάδας, στους κοσμικούς επιτρέπεται να τρώνε από όλα τα είδη ενώ στους μοναχούς μόνο τυρί, αυγό και γάλα. Εάν οι μετανοούντες δεν έχουν τη διάθεση να ακολουθήσουν τον δεύτερο όρο ή νοσούν, τότε υποβάλλονται στον τρίτο όρο, ο οποίος είναι επιεικέστερος. Σύμφωνα με αυτόν τον όρο οι κοσμικοί τη Δευτέρα, την Τετάρτη και την Παρασκευή να τρώνε ψάρι και οι μοναχοί λάδι, ενώ τις υπόλοιπες μέρες δεν προβλέπεται κάποια νηστεία.

Την περίοδο των αγίων Αποστόλων και των Χριστουγέννων, ορίζεται για τους κοσμικούς να μην τρώνε κρέας και για τους μοναχούς τυρί και αβγό. Στις 24 Ιουνίου, την εορτή δηλαδή του Προδρόμου και τον εισοδίων της Θεοτόκου , 21 Νοεμβρίου, επιτρέπεται η κατανάλωση του λαδιού. Τη μεγάλη Τεσσαρακοστή, που είναι η αυστηρότερη νηστεία, ο Νηστευτής θεσπίζει οι κοσμικοί να μην τρώνε ψάρι και οι μοναχοί λάδι, εκτός του Σαββάτου και της Κυριακής. Εάν πάλι δεν θελήσουν να κρατήσουν αυτή τη νηστεία, δίνεται η δυνατότητα πιο ήπιας νηστείας, δηλαδή οι κοσμικοί να τρώνε ψάρι την Τρίτη και την Πέμπτη και οι μοναχοί λάδι. Η κατανάλωση αλκοόλ απαγορεύεται όλες τις μέρες τις βδομάδας εκτός Σαββάτου και Κυριακής. Οι όροι αυτοί συνδυάζονται πάντα με προσευχή.

Κατά τον Νηστευτή ορίζεται ότι χρειάζεται να προσευχόμαστε τέσσερις φορές την ημέρα. Την πρωινή ώρα, όταν θελήσουμε μέσα στη μέρα, την ώρα του δείπνου και λίγο πριν τον ύπνο. Σε κάθε ευχή οφείλουμε να λέμε «Κύριε ελέησον», το «Θεός ιλασθητί μοι» και το «Κύριε ήμαρτον, συγχώρησόν μοι». Ένα υπάρξει

[116] Ματθαίου Βλαστάρες, Ἐκ τοῦ Κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, ὅπ.π., τ. Δ΄, Ἀθῆναι 1854, σ. 478

κάποια δυσκολία ή μη επιθυμία τότε μπορούν να λένε το «το ήμισυ τούτων, εί δε μή ούτως, κάν το τρίτον τούτων»[117].

Η διαβάθμιση των όρων των επιτιμίων έχει έντονο ποιμαντικό χαρακτήρα. Ο Νηστευτής επέβαλε νηστεία οι οποία δεν είναι σύμφωνη με όσα ορίζουν οι κανόνες 69ος των Αποστόλων και 15ος του Πέτρου Αλεξανδρείας. Έτσι ήταν εύλογο ότι θα υπήρχε αντίδραση από αυτούς που θα ήθελαν πιστότερη τήρηση των κανόνων. Η επιείκεια του συγκεκριμένου Εξομολογητάριου είναι συνυφασμένη με μία ιδιαιτερότητα, η οποία ήταν άγνωστη σε πολλούς κανόνες και στις αρχαίες κανονικές συλλογές. Αυτή αναφέρεται στο γεγονός ότι εισάγει την άσκηση ως επιτίμιο και περιορίζει σημαντικά το χρόνο της στέρησης της θείας ευχαριστίας, που ήταν το αποκλειστικό επιτίμιο που όρισαν οι ιεροί κανόνες.

Η άσκηση όμως, εφόσον δεν ήταν απόλυτα καθορισμένη και αφηνόταν στην πρόθεση των μετανοούντων και την αντίληψη του εξομολόγου και μερικές φορές ακόμα και στην πρόθεση των συγγραφέων του Εξομολογηταρίων, γι' αυτό δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο να καταλήγει στην υπερβολή. Αυτός είναι και ο λόγος που ο Νηστευτής κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο χαρακτηρίζεται αυστηρός, αυστηρότερος μάλιστα του μεγάλου Βασιλείου.Γεγονός που ομολογείται από δύο μεταβυζαντινούς συντάκτες του Εξομολογηταρίου, τον μοναχό Ισαάκ τον Μετεωρίτη, (ις΄αιώνα), και τον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη(+1809). Οι απόψεις τους είναι ουσιαστικά ίδιες.

Θα πρέπει να τονισθεί όμως ότι οι θέσεις αυτές τον δύο μεταβυζαντινών κανονολόγων αναπτύχθηκαν σε μία εποχή κατά την οποία σε πολλά Εξομολογητάρια άρχισε να επικρατεί το νομικό πνεύμα[118]. Είναι χαρακτηριστικό σε αυτά τα κείμενα η επιβολή των επιτιμίων γίνεται προκειμένου να καταλλάσσεται ο άνθρωπος με το Θεό ή κατά τους συγγραφείς να ικανοποιηθεί η δικαιοσύνη του Θεού. Στα πλαίσια αυτού του πνεύματος ήταν αναμενόμενο να προβληθεί η άσκηση ακόμα περισσότερο, έτσι ώστε ο αμαρτωλός άνθρωπος να εξιλεωθεί ενώπιον του Θεού.

Στα κείμενα της εξομολογητικής νομοκανονικής γραμματείας φαίνεται με πρώτη ματιά ότι αρχίζουν και αποκτούν χαρακτήρα ανακρίσεως , κατά την οποία ελέγχεται ο εξομολογούμενος αν παρέβη ή όχι τους κανόνες της Εκκλησίας, κυρίως αυτούς του μεγάλου Βασιλείου, του Γρηγορίου Νύσσης και της λεγόμενης ψευδοκανονικής παραδόσεως. Ο έλεγχος επιτυγχάνεται μέσα από ένα κατάλογο

---

[117] Ματθαίου Βλαστάρες, Ἐκ τοῦ Κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, ὅπ.π., τ. Δ΄, Ἀθῆναι 1854, σ. 550

[118]Πατρινέλη Χρήστου, Θρησκευτικές ἔριδες καί ἀμφισβητήσεις. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικού Ἔθνους, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1975, τόμος ΙΑ΄, σελ.189

ερωτήσεων, ενταγμένο στα Εξομολογητάρια, οι οποίες ερωτήσεις υποβάλλονται από τον πνευματικό πατέρα στο πνευματικό τέκνο. Οι ερωτήσεις διακρίνονται σε τρείς κατηγορίες, σύμφωνα με το τριμερές της ψυχής και κατά τη σχετική διάκριση που κάνει ο Γρηγόριος Νύσσης στους κανόνες του. Αυτό γίνεται φανερό σε πολλά Εξομολογητάρια ακόμα και στα μεταβυζαντινά Εξομολογητάρια, που συναντάμε την ίδια ορολογία.

Επομένως κατά τα Εξομολογητάρια, η κυρίαρχη τάξη εξομολογήσεως, παρά τις λίγες αντιρρήσεις που καταγράφονται στις κανονικές πηγές, οι οποίες στρέφονται κατά των ακροτήτων, ήταν ο πνευματικός πατέρας να ανακρίνει ή να ερευνήσει τον εξομολογούμενο, σύμφωνα με τον κατάλογο παραπτωμάτων.

Στο δεύτερο μέρος αυτών τον συλλογών περιέχονται οι κανόνες της Εκκλησίας λιτά ή βρίσκονται ταξινομημένοι σε κεφάλαια, τα οποία εντάσσονται σε αλφαβητική σειρά. Στις περισσότερες περιπτώσεις όμως τα κεφάλαια διακρίνονται σε τρείς ομάδες, οι οποίες αντιστοιχούν σε τρείς τάξεις πιστών, κληρικοί, μοναχοί και λαϊκοί.

Αυτό το μέρος είναι το κυριότεροστην ύλη των Εξομολογηταρίων, καθόσον οι κανόνες δίνουν τον τρόπο της διορθώσεως ή της επιτιμήσεως ή της ποινής ή της καταλλαγής με τον Θεό. Όλοι οι παραπάνω όροι μαρτυρούνται στα Εξομολογητάρια. Αυτά τα έργα ανάλογα με το θεολογικό επίπεδο του συντάκτη ή του κληρικού που τα χρησιμοποιούσε προσελάμβαναν και τον ανάλογο χαρακτήρα, με άλλα λόγια θεολογικά κείμενα μπορούσαν πολύ εύκολα να μετατραπούν σε δικανικά. Οπότε τα επιτίμια από τον θεραπευτικό τους ρόλο ή τον ρόλο διορθώσεως μετατρέπονται σε ποινές ή σε μεθόδους ικανοποιήσεως του Θεού. Ο όρος ικανοποίηση αποτελεί επίδραση της σχολαστικής θεολογίας, (θεολογίας του Ανσέλμου) στα κείμενα των ορθοδόξων. Ο όρος αυτός στον άγιο Νικόδημο τον Αγειορείτη προσλαμβάνει ορθόδοξο περιεχόμενο και στην ουσία ταυτίζεται με την έννοια της καταλλαγής. Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης είχε τη δυνατότητα να μεταπλάθει τη διδασκαλία της δυτικής θεολογίας σε ορθόδοξη και να καταδικάζει δυτικές επιδράσεις σε κείμενα ορθοδόξων.

Κατά την κανονική παράδοση της Εκκλησίας τα επιτίμια επιβάλλονται για τη θεραπεία του ανθρώπου από τα πάθη. Όμως παράλληλα με αυτό το ανθρωπολογικό και το σωτηριολογικό περιεχόμενο τα επιτίμια προσλαμβάνουν και κοινωνικό, γεγονός το οποίο αποδεικνύεται στα πατερικά κείμενα.

Είναι σημαντικό, κατά των Συμεών[119], ο πνευματικός πατέρας να γνωρίζει καλά τον τρόπο της θεραπείας, έτσι όπως παρέχεται από την Εκκλησία με βάσει τους ιερούς κανόνες. Ο τρόπος θεραπείας ασφαλώς εξαρτάται από το πρόσωπο, γεγονός το οποίο επισημαίνεται από το Νηστευτή. Ο Νηστευτής καλεί τον πνευματικό πατέρα να λαμβάνει υπόψη το πρόσωπο αλλά και την κατάσταση κατά την οποία διαπράχθηκε η αμαρτία και έπειτα να επιλέγει το κατάλληλο για την κάθε μία περίπτωση επιτίμιο.

Αυτός ο προσωπικός χαρακτήρας των επιτιμίων δίνει τη δυνατότητα στον πνευματικό πατέρα να κινηθεί στα όρια της χάριτος υπερβαίνοντας όσα προβλέπουν οι συντάκτες των ιερών κανόνων και των Εξομολογηταρίων. Οι πατέρες συναρτούν τη συγχώρηση με τη μετάνοια του χριστιανού και την ευσπλαχνία του Θεού.

Η διαλεκτική σχέση του νόμου και της χάριτος φανερώνει το μεγαλείο της ορθόδοξης παράδοσης. Αν ο πνευματικός πατέρας, ως διάκονος των μυστηρίων της Εκκλησίας, αγνοεί αυτή τη σχέση και κινείται στη μονομέρεια, τότε είναι ενδεχόμενο ο τρόπος της διορθώσεως του μετανοούντος να μη είναι επιτυχής. Όμως οι διακριτικοί πατέρες πάντοτε κινούνται στα πλαίσια που οριοθέτησε η Εκκλησία, γι' αυτό και ο λόγος τους είναι λόγος αλήθειας, ζωής και ελευθερίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη σύγχρονη κοινωνία, ο άνθρωπος περισσότερο παρά ποτέ έχει ανάγκη την ποιμαντική καθοδήγηση, ρόλο που οφείλει να λάβει η εκκλησία μέσω της διακονίας της ποιμαντικής. Στην τελευταία κρίσιμη υπήρξε η συμβολή του Κανονικού Δικαίου. Το μυστήριο της εξομολογήσεως υπέχει κρίσιμη θέση σε αυτό. Ωστόσο, ένα κοινό λάθος που παρατηρείται είναι να ασκείται η Ποιμαντική αυτόνομα, χωρίς το συνακόλουθο σεβασμό των Ιερών Κανόνων με αποτέλεσμα να μη γίνεται σε βάθος κατανόηση της θεολογίας της Αγίας Γραφής.

Η αμαρτία συνιστά την αποτυχία του ανθρώπου να πλησιάσει στη θέωση που αντίθετα τον οδηγεί πιο κοντά στο θάνατο. Οπότε και η αμαρτία συνιστά ασθένεια

[119] Μητροπολίτης Συμεών Π.Κούτσας, Ο Πνευματικός Πατήρ:Η πνευματική πατρότης υπό το φως της ορθοδόξου παραδόσεως, εκδόσεις Ι.Μητροπόλεως Καλαβρύτων και Αιγιαλείας, 1995, σελ.167

που πρέπει να θεραπευτεί, παρότι ο Χριστός κατανοεί ότι η περιστασιακή η στιγμιαία παρέκκλιση δεν μπορεί να αποφευχθεί πλήρως. Ο τρόπος μέσω του οποίου μας δέχεται πάλι στην αγκαλιά του είναι μέσω του μυστηρίου της εξομολόγησης , το οποίο για το λόγο αυτό έχει ονομαστεί και ως δεύτερο βάπτισμα.

Η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη παραθέτουν σειρά παραβολών και άλλων κειμένων για να διδάξουν στον άνθρωπο και τον καταστήσουν κοινωνό της σημασίας της μετάνοιας και της εξομολογήσεως. Η μετάνοια, ωστόσο, δεν μπορεί να αποτελεί μια απλή δήλωση προκειμένου να απαλλαγεί ο άνθρωπος από τις ενοχές. Παρά οφείλει να είναι έμπρακτη , να αφορά την απομάκρυνση από την πρότερη ζωή και για το λόγο αυτό δεν μπορεί να είναι άμεση και σύντομη παρά μια κοπιαστική χρονοβόρος διαδικασία. Επίσης , δεν μπορεί να είναι πραγματική αν δεν φυτευτεί η θεία χάρη στην καρδιά του ανθρώπου και μόνο η αληθινή μετάνοια είναι ο ασφαλής δρόμος που οδηγεί στη βασιλεία του Θεού της οποίας ζωοδότης και αρχηγός είναι ο Χριστός.

Η διαδικασία της πραγματικής μετάνοιας μετέρχεται κάποιων σταδίων που εκκινούν από τη συνειδητοποίηση της αμαρτίας εξισώνοντας την με πένθος για την απώλεια της σχέσης με το Θεό, για να ακολουθήσει η επανένωση μέσω, της ομολογίας των πράξεων, της παύσης των πράξεων, την υιοθέτηση αγαθών έργων και την καλλιέργεια των αρετών. Με τον τρόπο αυτό η μετάνοια καθίσταται μια μόνιμη κατάσταση.

Η Εξομολόγηση είναι εκείνο το Μυστήριο της Εκκλησίας με το οποίο συγχωρούνται από τον Επίσκοπο ή τον εντεταλμένο Πνευματικό ιερέα όλες οι αμαρτίες που έγιναν με το Βάπτισμα. Μετάνοια σημαίνει αλλάζω στάση απέναντι στο Θεό. Πρόκειται για μυστήριο θεοσύστατο που διέπεται από κρα αγαθότητα και φιλανθρωπία. Η εξομολόγηση ενώπιον του ιερέως, του πνευματικού πρέπει να γίνει, διότι αυτός είναι εντεταλμένος προς αυτό λειτουργός του μυστηρίου, αυτός και κανείς άλλος. Ο εξομολογούμενος οφείλει να επιδείξει πλήρη, τέλεια και ειλικρινή μετάνοια για να , λάβει από τον ιερεά την άφεση.

Στην Καινή Διαθήκη η Εξομολόγηση συνιστά ένα από τα Επτά Μυστήρια της Εκκλησίας μας και είναι υποχρεωτικό και αφορά τη συμφωνία με το Θεό Πατέρα δια μέσου του Πνευματικού ιερέως για μια καινούργια ζωή.

Από την άλλη πλευρά δεν δύνανται όλοι οι ιερείς να καταστούν Πνευματικοί παρά να είναι ένας άνθρωπος που *πρέπει να μαθητεύει συνέχεια και με κάθε επιμέλεια στο «σχολείο» του Αγίου Πνεύματος* γιατί το έργο ιεράς Εξομολογήσεως είναι δυσχερέστατο, υπεύθυνο, επίπονο και λίαν επώδυνο. Ο διακριτικός Πνευματικός, ο γεμάτος αγάπη, καλοσύνη, συγκατάβαση, ταπείνωση, θα σκύψει με την Χάρη του Θεού, θα παρηγορήσει θα κλάψει και θα συμπονέσει, προσευχόμενος προς τον Θεό.

Ο πνευματικός στα πλαίσια του μυστηρίου της μετάνοιας προκειμένου να βοηθήσει τον αμαρτωλό στην αναγέννηση του πρέπει πρώτα ο ίδιος να ερευνήσει και να γίνει γνώστης της έννοιας της αμαρτίας. Πρέπει να γνωρίζει τη είναι ενοχή, αμαρτία, συντριβή, μετάνοια, απώθηση και τελικά που προέρχεται από την ολοκλήρωση της διαδικασίας της μετανοίας. Επίσης πρέπει ο πνευματικός να γνωρίζει ποια είναι η αληθινή μετάνοια, η οποία εκδηλώνεται σαν ριζική αλλαγή σκέψεως και διαγωγής. Η αποστολή του πνευματικού είναι να παρουσιάσει στους πιστούς ένα πρότυπο προς μίμηση στα πλαίσια πάντα της μιμήσεως του Χριστού.

Η Εκκλησία μέσα από τους Ιερούς Κανόνες, αντιλαμβάνεται την αμαρτία ως ασθένεια. Η αμαρτία δεν αποτελεί υγεία αλλά νοσηρή και παρά τη φύση του ανθρώπου κατάσταση. Η αμαρτία δεν είναι έργο του Θεού, αλλά συνέπεια της ελεύθερης επιλογής του ανθρώπου.

Οι Ιεροί Κανόνες ένα μόνο τρόπο γνωρίζουν για την γιατρειά της αμαρτίας από τους ανθρώπους που νοσούν και αυτή είναι η μετάνοια. Με τον όρο μετάνοια εννοούμε την ταπείνωση και την συντριβή της καρδιάς. Η αμαρτία δεν είναι μία απλή αποτυχία του ανθρώπου αλλά είναι η παράβαση του αγίου θελήματος του Κυρίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ποιμαντική καθοδήγηση του ανθρώπου και η ειλικρινής συμμετοχή του στα Μυστήρια της Εκκλησίας είναι απαραίτητη για να τον φέρει πιο κοντά στη Θέωση. Η μετάνοια ως έμπρακτη και συνειδητή διαδικασία του ανθρώπου είναι απαραίτητη στη χριστιανική ζωή του ανθρώπου. Η Εξομολόγηση συνιστά το Ιερό Μυστήριο της Μετάνοιας και της ένωσης του ανθρώπου με το Θεό μέσω του Πνευματικού. Το Μυστήριο και η διαγωγή του Πνευματικού οφείλουν να ακολουθούν του Ιερούς Κανόνες όπως αυτοί αποτυπώνονται στο Κανονικό Δίκαιο.

ΠΗΓΕΣ

Αγία Γραφή

Α΄ Ιωάννου 5, 16

Α΄ Κορ. ιβ΄, 31

Αποκ.γ΄21

Ιακ. 1,15

Ιωαν. κ΄, 22

Ιωάν. κ’ 22-23

Ιωαν.κ΄19,31

Ιω. γ΄, 3-8

Κανὼν Ἰκετήριος εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν

Λευιτικόν 16

Λουκ. Γ΄, 22-38

Λουκ. 22,62

Λουκ.ιε’ 11,32

Λουκ. Δ΄,18

Λουκ. γ’ 19-22

Λουκ. 15, 11-32

Λουκ. 13, 1-5

Μαρκ. Δ. 26-28

Ματθ. 4, 17

Ματθ. 3,2

Ματθ.ιβ΄,31-32

Ματθ. ιστ’ 19

Μάρκ. β’ 10, 11

Ρωμ 6,22-23

Ψαλμ. 6,7

Τροπάριο της Κασσιανής

Κανὼν Ἰκετήριος εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν

Κυριακή Προσευχή

Έργα Πατέρων της Εκκλησίας

Αββάς Ιουστίνος Πόποβιτς, Σύντομη βιογραφία και Θεόσοφες Διδαχές, εκδόσεις Ορθόδοξος, Κυψέλη

Ιωάννης Χρυσόστομος,Εις Α΄ επιστολή Κορίνθίους, Ομιλία ΚΗ ΄, PG. 61, 234

Ιωάννης Χρυσόστομος, Λόγος 24ος, Περί αμαρτίας και εξομολογήσεως

Ιωάννης Χρυσόστομος, Εις τον Λάζαρον, Λόγος Δ’, ε, PG 48, 1013

Ιωάννου του Σιναϊτου, Κλίμαξ, Έκδ. Ί.Μ.Παρακλήτου, Ώρωπός Ἀττικῆς 1986, Λόγος ΚΖ΄ , ζ΄

Συμεών Νέος Θεολόγος, Κατηχήσεις, ΚΓ,. SC 113, 18

Συμεών Νέος Θεολόγος «Μετάνοια επίγνωσίς έστιν αμαρτίας», Κατηχήσεις, ΚΓ,. SC 113, 18

Σωκράτους, Αποστολικός κανόνας ΝΒ, P.G. 67,613-616

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

Πρωτοπρεσβ. Αναγνωστόπουλος Στέφανος, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ, Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί Ειδικών Ποιμαντικών Θεμάτων και Καταστάσεων (Κανονισμός 135/1999)

Αρχιμ. Αντωνόπουλος Νεκταρίος, Μετάνοια και εξομολόγηση: Επιστροφή στο Θεό και στην Εκκλησία Του, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 2011

Αρχιμ. Βενιανάκης Ιωακείμ, Ο ΙΕΡΕΥΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΣ, https://www.academia.edu/7667143/%CE%BF_%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B5%CE%B1%CF%82_%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%82

Βλαστάρη Ματθαίου, Σύνταγμα κατά στοιχείον Ε', ΚΕΦ.ΣΤ'. Περί εικόνων, PG 144,1267A-1269C

Γαλίτη Γεωργίου, Αποκάλυψη και Εκκλησία, Εισηγήσεις στο Θεολογικό Συνέδριο της Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, εκδ. Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, Πύργος 2006

Γιαννακοπούλου Βαρβάρα, Η Ποιμαντική Θεολογία Του Αγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, Αθήνα , Εκδόσεις Επτάλοφος, 2014

Μητροπ. Δεδούσης Νικηφόρος, Δροσοσταλίδες της καρδιάς, τα δάκρυα, εκδόσεις Σούκης Λευκάδα, 1982

Πρεσβύτερος Θεμιστοκλής Χριστόδουλος , Πορεία Αρετών , Αθήνα , Εκδόσεις Ομολογία, 2001

Θεοδώρητος Κύρου, Αιρετικής κακομυθίας, Βιβλίον Ε, PG 83, 552-553

Θεοδώρου Ανδρέας, Βασική Δογματική Διδασκαλία - Απαντήσεις σε ερωτήματα Συμβολικά, 2η έκδ., Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2006

Κιτρομηλίδης Γιάννης, Τα ψυχικά νοσήματα και η συνεργασία ιερέων και ιατρών για την αντιμετώπισή τους, Εισήγηση στην Η συνάντηση του Επιμορφωτικού Σεμιναρίου της Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου Β Ακαδημαϊκού έτους 2013-2014

Κόντογλου Φώτιος, Ἡ χαρμολύπη, ἢ τὸ χαροποιὸν πένθος. Μυστικά Άνθη,σ.323326,http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/fwths_kontogloy/h_xarmolyph_h_to_xaropoion_pen8os.htm

Κορναράκης Ιωάννης, Εγχειρίδιον Ποιμαντικής Ψυχολογίας, εκδόσεις Κυριακίδη, Αθήνα, 1993

Κορναράκης Ιωάννης, Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών – Τόμος Α΄,2013, https://greekdownloads.files.wordpress.com/2013/06/filokalia-tomos-1c.pdf

Μητρ. Κούτσας Συμεών, Ο Πνευματικός Πατήρ, Η πνευματική πατρότης υπό το φως της ορθοδόξου παραδόσεως, εκδόσεις Ι.Μητροπόλεως Καλαβρύτων και Αιγιαλείας, Καλάβρυτα 1995

Ματσούκας Α. Νίκος, Δογματική και Συμβολική θεολογία, τόμ. Β', 2η έκδ., Πουρναράς, 1988

Μπούσιας Χαραλάμπης Μ., Μέγας Υμνογράφος της των Αλεξανδρέων Εκκλησίας,

https://www.vimaorthodoxias.gr/tags/tag/%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%83-%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%B1%CF%83/

Παλαμάς Γρηγόριος, Περί των τελουμένων κατά το θείο Βάπτισμα και περί μετανοίας, Ομιλία ΝΘ΄ 5, ΕΠΕ 11

Παλάνη Δήμητρα, Η μετάνοια και η Εξομολόγηση κατά τον Συμεών τον Νέο Θεολόγο, ΑΠΘ 2015, Πτυχιακή Εργασία, http://ikee.lib.auth.gr/record/270745/files/GRI-2015-14903.pdf

Παπαδόπουλος Στυλιανός,Πατρολογία, Γρηγόριος ο Θεολόγος, Βίος και Διδασκαλία, τόμος Α, εκδόσεις Γρήγορη, 2001

Αρχιμ. , Παπαθωμᾶ Γρηγορίου, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων στό Μυστήριο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως», ἐν Ἵδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἐξομολογητική, τό μυστήριο τῆς μετανοίας στήν ποιμαντική Θεολογία, Ἀθήνα 2013

Πατρινέλη Χρήστου, Θρησκευτικές ἔριδες καί ἀμφισβητήσεις. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικού Ἔθνους, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1975, τόμος ΙΑ

Πατρώνος Γεώργιος ,Κήρυγμα και Θεολογία», τ. Β΄, εκδόσεις Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2003

Ροΐδης Εμμανουήλ, Το Πνεύμα του Χριστιανισμού στα Άπαντα, εκδόσεις Ερμής, Αθήνα, 1978

Σαράντος Σαράντης,1999 (Πρωτοπρ.), «Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων;», Παρακαταθήκη, τεύχος 8

Αρχιμ. ΣτεφανίδηςΒασίλειος , Εκκλησιαστική Ιστορία, εκδόσεις Παπαδημητρίου, Αθήνα, 1998

Στηθάτος Νικήτας, Περί ψυχής, μτφρ.Γιάννης Πλεξίδας, εκδόσεις Ζήτρος, Αθήνα, 2006

Τσαβδαρίδης Χαράλαμπος, Λόγοι Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου, ιστολόγιο 04/10/2011,https://gerontesmas.com/%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CF%81%CE%B7%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%85/

Φίλιας Γεώργιος, Γένεση και Εξέλιξη των Μυστηρίων της Μετάνοιας, ΕΚΠΑ Θεολογική Σχολή, 2015, https://opencourses.uoa.gr/modules/document/file.php/SOCTHEOL101/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%

CE%A0%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/PDF/6.Genesi%20kai%20exelixi%20ton%20Mystirion%20tis%20Metanoias%2C%20Ierosynis%20kai%20Eyxelaioy.pdf

Φραγκόπουλος Αθανάσιος, Η Ορθόδοξη Χριστιανική Πίστη μας, Εκδόσεις Αδελφότης Θεολόγων, Ο ΣωτήρΑθήνα,2018

Χαρώνης Βασίλειος, Παιδαγωγική Ανθρωπολογία Μ. Βασιλείου, εκδόσεις Βυζάντιο, Αθήνα, 2002

ΧριστοδούλουΧρήστος, Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα ,[http://www.agioseleftherios.gr/index.php/orthodoksa-keimena/4522-i-paravoli-tou-asotou-yioy-i-tou-splaxnikoy-patera

Ελληνική Πατρολογία (.1. P. MIONE), έκδ. Κέντρον Πατερικών Εκδόσεων Αθήναι, 1987

Μυσταγωγία PG 94

Ὀρθοδοξία καί αἵρεσις» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαντινείας καί Κυνουρίας, τεῦχ. 101, Ὀκτ. - Δεκ. 2017

Πατριαρχική Εγκύκλιος περί παρεδρείας των αρχιερατικών επιτροπών εν τοις διοικητικοίς συμβουλίοις - Υψηλή Πύλη, Υπουργείον των Εσωτερικών, Εγκύκλιος

Πεμπτουσία, Για την ωφέλεια που χαρίζει η Εξομολόγηση, [https://www.pemptousia.gr/2019/03/gia-tin-ofelia-pou-charizi-i-exomologisi/

Περί της ενώσεως με το Θεό και του θεωρητικού βίου, Ε' ΤΟΜΟΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ, https://religious.gr/%CE%BC%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82/%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B5-%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CE%B7%CF%83%CE%BF%CE%BD/61-%CE%B5-%CF%84%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82

Φωνή Κυρίου, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 12-02-2012 Ο άσωτος υιός, αριθ.φυλ.7 (3063

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Neumann, Eric Το παιδί, G.P. Putnam'sSons, 1973

Ροστάν Εντμόν, CyranodeBergerac (Συρανό δε Μπερζεράκ, 1897) - ελλην. μετάφραση Γεωργίου Στρατήγη στο ProjectGutenberg